

1981 - 2

~ 't ONDERSCHOER ~

heemkunde denekamp

't onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeurn', welke aansloten tegen de uitbreembare middenstijl in stiepel. De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een ander versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis: daarin bleef immers eens het 'brautspit' steken, dat een 'kunn' of 'hunn'wiefke een brutale hoerendknecht nagooide.

Als 'n stiepel verwijderd was konden de volgeladen oogswagens er doorrijden tot onder 't slop'.

In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het dampsveen het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte.

In Ootmarsum trekt men bij het 'vloggen' un'n stiepel.

Door het 'hoondergat' van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond 'Siep' of 'Pello' kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De hoer zelf lenslotte kon veilig uitkijken 'oawer in ondersten niendeur'.

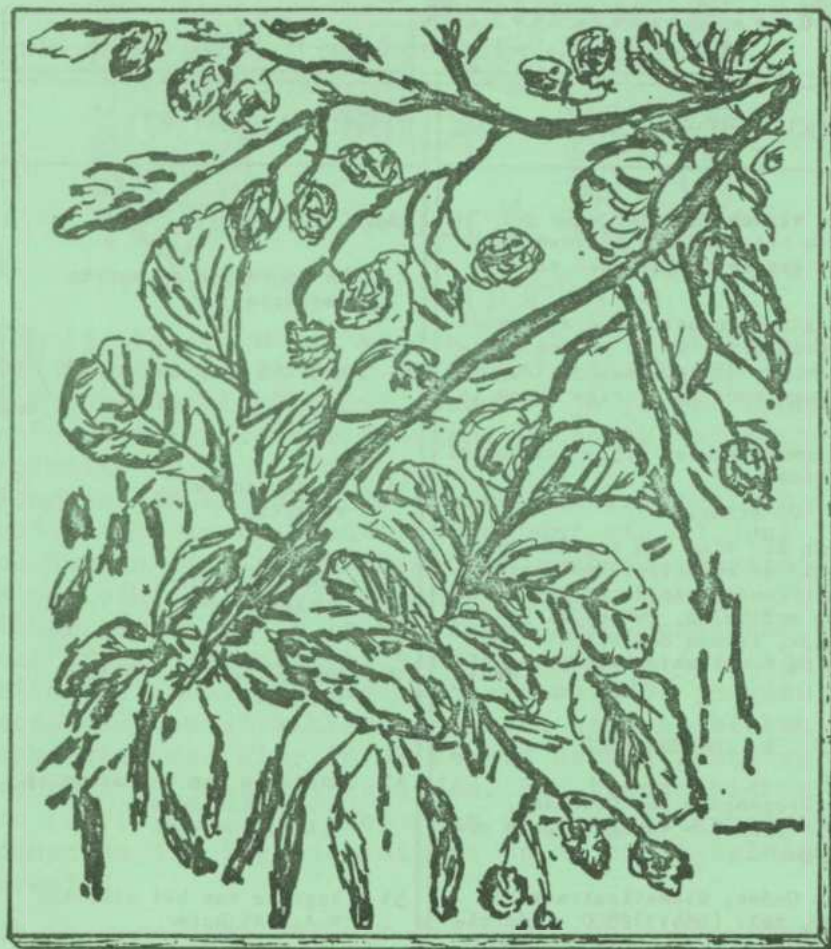
Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n rieszesserr', 'n zikt', 'n strikkaakn', 'n ploogstraampn' en de 'peerderzells'.

Menig hoerenzoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wick', wat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitzichtspunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Heemkunde Henckamp —

Tekening van onderschoer en tekst - J. A. Veldhuis

De els.

Als je naar de slootkant gaat om er vissen te vangen,
kijk dan of de els er staat, want dan zie je katjes hangen.
Elzekatjes lang en kort, en ook zwarte elzeproppen;
zelfs nog als het winter wordt, met daarna weer jonge proppen.

't ONDERSCHOER

officieel contactorgaan van heemkunde denekamp

3e jaargang 1981 nr. 2

indit nummer

Het blad verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van het kwartaal en wordt gratis toegezonden aan de leden.

De lidmaatschapskosten bedragen voor leden, woonachtig in de gemeente Denekamp, voor 1981 minimaal f.12,50; de bijdrage voor de overige leden is f.18,50.

Losse nummers kosten f.5,--, exclusief verzendkosten.

Oplage: 400 stuks.

Kopy voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redactie. Publikaties blijven eigendom van de auteurs. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is dan ook slechts toegestaan na toestemming van de schrijver.

REDACTIE 't ONDERSCHOER

H.Boink, Diepengoor 16, Denekamp, tel. (05413)2261 - vormgeving en eindbewerking.

J.A. den Ouden, Clematisstraat 26, Denekamp, tel. (05413)2800 - administratie.

BESTUUR HEEMKUNDE DENEKAMP

J.H.Borgman, voorzitter; H.Boink, secretaris; W.A.J.Nijhuis, penningmeester; H.A.Booijink, G.L.B.Broekhuis, C.C.M.Hamers, S.M.Heerink-Reerink en S.Wynia.

BANK

ABN-Bank te Denekamp.

Rekeningnummer: 59.57.16.547.

pag.

- 1 'n woord van te vuurt
redactie
- 9 gelezen voor u - uit de krant
van nu
H.J.Asma
- 11 op de hoogte
redactie
- 15 aandacht voor
redactie
- 19 Natura Docet - 70 jaar
H.Boink
- 31 Historie van Ootmarsum op
een rijtje gezet
G.L.B.Broekhuis
- 35 legende van het eikeblad
W.A.J.Nijhuis
- 39 van stadspomp tot dorpspomp
H.Boink
- 43 vreedelikheden op disse eard
E.Bos-Hermelink
- 45 de Kommiezendijk
J.A.den Ouden
- 55 Kerkgeschiedenis Tilligte
H.Boink

Bij tijd en wijle worden we in de kranten geconfronteerd met voor zo'n voor mijn mening althans onbehaaglijk gevoel, waarbij je je wenkbrauwen met enig afschuw fronzend optrekt. Het wekt irritatie op.

"Jongens aangehouden die groene kikkers ontleed hebben" las ik in de Twentsche Courant van 11 juni 1981. Hoe durven ze, is dan je eerste reactie, waarbij je er dan ook nog van op de hoogte bent, dat de groene kikker beschermd is in ons land. Mooi beschermd op deze wijze. Het artikel vertelt dan hoe de jongelui het ontleden meenden te moeten doen. "De jongens die reeds een aantal kikkers gevangen hadden, bleken bij aanhouding een dier in de kop te hebben gestoken en een poot te hebben afgesneden. Een tweede kikker zou (.....). Reeds was een oog uitgestoken." Zouden ze dit tegenwoordig zo op de biologielessen leren??

Och we begrijpen wel dat dit maar een klein voorval is. Maar het is daarom juist misschien voor de meesten van ons wel meer betekend. Want het is toch wel erg dat mensen op deze wijze met de natuur menen te moeten omgaan. De natuur is toch zo prachtig in zijn veelzijdigheid.

Dit hebben we op 16 mei van dit jaar op onze zomerexcursie met een grote groep mensen eens van heel nabij mogen ervaren, toen we te gast waren op het landgoed Singraven. Mensen van de Stichting Edwina van Heek, eigenaresse van het landgoed, hebben ons hier op voortreffelijke wijze rondgeleid door kasteel, tuinen, bos, arboretum en watermolen. Op vele plaatsen, wat je zou kunnen noemen: een oase van

rust. En toch was er in de bossen bedrijvigheid, als je maar wilt opletten. Vooral ook in het arboretum, waar vele bloeiende bomen en struiken stonden, was menig vlinder waar te nemen, terwijl verschillende vogels zorgdroegen voor een muzikaal intermezzo. "Er zitten hier op bepaalde plaatsen eigenlijk teveel vogels", hoorde ik onze begeleider zelfs vertellen. Met name doelde hij toen ook op de grote reigerkolonie in het bosje, schuin tegenover Dissel.

Reigers kunnen namelijk met hun uitwerpsels de hoge bomen kapot maken. De zuren werken dan in, in de kruinen, waardoor er een afstervingsprocedure op gang komt. Wanneer zo'n kolonie nu maar van beperkte omvang blijft, zeg eens twintig stuks, dan hoeft er nog weinig aan de hand te zijn. Maar wanneer het aantal toeneemt, neemt ook het gevaar van vernieling van de grote oude eiken toe. En men zorgt ervoor dat dit niet gebeurt. Nieuwe nesten worden dan verstoord, waardoor de reiger genoodzaakt is zich elders een nest te bouwen. Op deze wijze wordt de natuur op aanvaardbare wijze een handje geholpen. Natuurbeheer is dan ook heel wat anders als natuurbehoud. Wellicht goed om hier ook eens even bij stil te staan! De ruim tachtig leden, die aan de excursie hebben deelgenomen, zullen dat zeker wel even gedaan hebben.

Henriëtte Roland Holst (1869-1952) verwoordt de bezinning op de natuur aldus:

"De stilte der natuur heeft vele geluiden
en is toch vol van rust voor ziel en zinnen
die druppelt zacht en ongemerkt naar binnen
totin ons hart een zilv'ren toon gaat luiden
gelijk met haar. Als we dan weer beginnen
te denke' aan wereld-dinge' en ze te duiden
merken we dat een kracht, als die van kruiden
in ons gekome' is en ons kalm doet minnen".

Mooie woorden om rustig bij na te denken.

Drie weken geleden zaten we bij ons thuis midden in een "natuurexplosie", zo zou je het in dit verband haast kunnen aanduiden. De populierevruchtjes persten zich uit hun jasjes en zorgden ervoor dat gedurende meer dan een week vele tuinen en naaste omgeving haast witter werden dan wit. De donsachtige ietwat

kleverige pluisjes dwarrelden als sneeuwvlokjes voortdurend door het luchtruim, tot ze de aarde hadden bereikt of een spinnweb. Een fikse onweersbui met veel wind heeft er tenslotte voor gezorgd dat deze "lentesneeuw" weer verdween. Een telkenjare terugkomend verschijnsel; het komt echter steeds weer verrassend.

Dat kunnen we niet zeggen voor de langste dag van het jaar, toevallig vandaag. De dag, waarop de zomer, volgens de kalenders, dient te beginnen. Moet beginnen eigenlijk, want een kalender heeft toch iets van verplichtends in zich. Gelukkig maar echter dat wij het weer niet wezenlijk kunnen beïnvloeden. Dan zou het een mooie boel worden, dacht u niet? Nee, laten we de kalender maar mooi op 21 juni de zomer laten beginnen, en Jan Pelleboer zijn best laten doen met te verklaren dat we in elk geval nog lang niet naar de winter toegaan.

Wij mensen bezitten heus wel het vermogen ons aan te passen, als de weerstoestand geen gelijke tred houdt met de kalenderstand, niet?!

Want wat de kalender ons gebiedt, plegen we gewoonlijk ook te doen.

Zo ook op 15 juni jongstleden toen dertien boeren uit Groot- en Klein Agelo voor de vijftiengste keer bij het landkruis op 'n Baokn, de Ageler-es, weer samen kwamen, voor het traditionele Brooduitdelen. Brooduitdelen-nieuwe-stijl zouden we het willen noemen. Er wordt nu geen brood meer aan de armen uitgedeeld, zoals dat sinds mensenheugenis daar op de Ageler-es minstens twee eeuwen lang heeft plaatsgevonden.

Tegenwoordig wordt er, met dezelfde intentie als vroeger, geld bijeengebracht voor een goed doel. Op dezelfde dag als in 1738, toen het voor de eerste keer plaatsvond, op "den anderen maendag na Pinksteren."

U ziet, het is dus heel wel mogelijk oude gebruiken, ook in onze moderne vaak als consumptiemaatschappij aangeduide wereld te handhaven, door aanvaardbare aanpassing.

En dat heeft niets te maken met nostalgie. Wat dat woord dan ook voor ieder maar mag betekenen. Het lijkt me meer een niet echt verlangen naar iets wat

we toch niet terug kunnen krijgen, maar wat in een uur van bezinning -even weer- in onze gedachten een plaatsje gaat innemen. Het is een goede zaak, dat mensen in die mogelijkheid kunnen verkeren. Als het maar niet zo is, zoals wij 'n dag of tien geleden in de krant konden lezen. De Twentsche Courant van 9 juni 1981 had onder het kopje "Ouderwets hooien : - sfeervol gebeuren" twee foto's staan; op een ervan was een boer bezig met de hooivork en op 't andere plaatje stond een paard met hooischudder, u weet wel zo'n vorkjesschudder. De plaatjes gingen vergezeld van een verhaaltje. "Veel werkzaamheden op het boerenbedrijf zijn de afgelopen jaren sterk veranderd. Was het vroeger veel handwerk(.....)tegenwoordig maakt dat handwerk steeds meer plaats voor perfecte machinerieën.....".

Het artikeltje eindigt dan, doelend op de foto's, met: "Fraaie beelden die dezer dagen te zien waren en jammergenoeg steeds zeldzamer worden".

Het verhaaltje is op zich zelf een goede vergelijking van toen en nu, met uitzondering dan van het woordje "jammergenoeg". Want er kan ons geen enkel weldenkend mens willen wijsmaken, dat de boeren vroeger het hooien als een "sfeervol gebeuren" hebben ervaren. Hoe vaak dichters ons ook voor houden "Blijde maaiers, nijvre zaaiers". En dan zijn wij ook nog van mening dat het de dichter veroorloofd is zo te denken. Maar dat doe je toch niet in een hedentijdse krant. Kom nou, laten we toch wel even met de beide benen op de grond blijven. Een vriendelijk lachende boer bezig aan het hooien of roggemaaien op het land dat zich strekt onder de hitte van de 28° zon..... of "'n voor heuj ofstekken". Ja, ja. "Hoe genoeglyk rolt het leven Des gerusten Lantmans heen ". Nostalgie!?

Kijk, dan achten we berichtgeving zoals die op de volgende wijze is geschied, zinvoller. Het dagblad Tubantia kent elke week 'n interessante rubriek, met de toepasselijke aanduiding "van eigen erf". Telkens wordt in deze rubriek onder andere een dialect-woord uitgelegd. In de editie van 20 juni 1981 stond aan het slot van de "woordverklaring" een voor zich sprekend pleidooi. "Zo blijkt dat om diverse woorden en uitdrukkingen te begrijpen(...) men

de gewoonten en woon- en werkomstandigheden van de streek enigermate moet kennen. Ook die van vroeger. Wellicht ligt hier een terrein open voor het vak 'Heemkunde op scholen'."

Dat willen we van onze zijde nog eens onderstrepen. Met name ook de plaatselijke heemkundestellingen of historische kringen kunnen hiertoe een flinke bijdrage leveren en doen dat ook reeds op verschillende plaatsen.

Zo wordt er in onze regio flink geijverd voor de opleving van de verschillende dialecten. Velen van onze leden zullen de activiteiten van de "Kreenk vuur de Twentse Spraak" zeker niet onbekend zijn.

Een paar maanden geleden werd door "de Kreenk" een oecumenische kerkdienst verzorgd in de St. Nicolaas-kerk te Denekamp. De gehele dienst was in Twentse dialecten verwoord. Het was een voortreffelijk verzorgde dienst, waarvan dan ook door een groot aantal mensen werd deelgenomen. Ook onze heemkundegroep heeft een bijdrage geleverd.

Aan gene zijde van onze landsgrens is men eveneens druk in de weer om het dialect weer nieuw leven in te blazen. Zo moet je het daar eigenlijk wel noemen. Het dialect, ofwel het platduits, heeft daar veel meer gerichte ontwaarding ontgaan. Met name in de jaren voor de laatste wereldoorlog werd er, ook op de scholen, "rücksichtslos" naar gestreefd om overal het "Hochdeutsch" als communicatietaal te laten overheersen. We hebben de sterke indruk dat dit daar in "de Pruus" -helaas- beter gelukt is dan bij ons. Want ook in Nederland werd het gebruik van dialect wel in een hoek gedrukt. In februari van dit jaar was er in de "Grafschaft", zoals men het noemt, een bijeenkomst van de "Buten-ost-freesen", van mensen die eens in Oost Friesland gewoond hebben, maar nu in de Graafschap Bentheim wonen.

Op deze bijeenkomst waren drie "Heimatdichter" uitgenodigd. Het waren Lucie Rakers, Karl Sauvagerd en Heinrich Hensen, bekende namen voor hen die zich bezighouden met het dialect in de Graafschap daar. Het bleek heel duidelijk dat het platduits een voortreffelijk en direct communicatiemiddel kan zijn tussen de mensen onderling.

Uit het vers "Bildung" willen wij u de volgende

citaten -waarmee een lans wordt gebroken voor het dialect- niet onthouden.

"Die Eltern haben Platt gesprochen,
denn wenn man etwas Bildung hat,
blamiert man sich so mit dem Platt!

Minsch, blameer de Öllern nich,
dat verdeent se wirklich nich.
Beide Sproken möt bestohn;
keene dröff us unnergohn.

Kanns mit mi gern plattdütsch schnacken,
dine Bildung geiht nich sacken;
wer twee Sproken spräken kann,
is keen Döskopp, glöf dat man".

Treffender kan het, dunkt me, niet.

Nu we toch over dialect hebben. Iemand geboortig uit Breklenkamp vroeg me een poosje geleden wat "ne ewtaske" was. Het antwoord hierop moest ik schuldig blijven. Hij heeft het me haarfijn uiteengezet. Het is een hagedis. "Dijkhuis"noemt dit woord en varianten (bijv.ewdaske) hierop ook in zijn Twents woordenboek.

Weet u overigens wat betekent: "Trek de kloknpeunders is op"?

Het vorige "woord van te vuurtn" hebben we beëindigd met de mededeling, dat wij open staan voor reacties op de inhoud van dit blad of zo maar voor reacties op ons heemkundeterrein. Tot nog toe moeten we echter -is het niet helaas?- vaststellen dat het bij een enkele reactie, zoals hiervoor gemeld, is gebleven. Juist door te reageren kan een wisselwerking ontstaan tussen u als lezer en ons, en tussen lezers onderling. Wij zijn van mening dat een blad, als dit zich daar uitstekend voor kan lenen. Het is toch immers een contactblad.

Roepen wij daarbij nog eens even weer in herinnering de geschreven woorden van onze voorzitter in het eerste nummer van 't Onderschoer (pag.5)."Zeker zal het orgaan ruimte bieden voor informatie omtrent het wel en wee van de hele heemkundegroep. Maar het

ongewisse schuilt in de diepgang die de enthousiaste heemkundevriend er aan zal willen geven....." Welnu, laten we het dan ook zo gaan beschouwen. Ieder kan zijn steentje bijdragen aan de grote legpuzzel van de cultuur en geschiedenis van onze streek. Op deze wijze kan dit streven naar meer volledigheid op praktische wijze goed en zinvol benaderd worden. Dat dit een nobel streven is, erkennen we zonder omwegen. Maar dat mag, wanneer je ideële belangen voor ogen hebt.

Als een soort meegift willen we u nog graag enige bezienswaardigheden in onze omgeving noemen. De zomermaanden lenen zich er over het algemeen goed voor er eens een dagje uit te gaan naar een kasteel, naar een fraai park of een museum.

Zo zouden we onder uw aandacht willen brengen de tuinen van Twickel. Daar is tot oktober een schitterende kleurenwielde te zien. Dit bijzonder stukje natuur kan bekeken worden op de woensdag en de zaterdag, telkens van 14.00 - 16.00 uur. Tevens kunt u dan in het koetshuis van het kasteel de expositie "Grepn uit Twickels verleden" bekijken.

Vanzelfsprekend haast attenderen wij u op het Openluchtmuseum in Arnhem. Daar zijn ook enkele aardige nieuwe exposities te bekijken.

Zo is er op de "Lepelexpositie" te zien hoe de Neanderthalers al een keurig mes gebruikten bij het eten. Erg boeiend is ook altijd de kruidentuin. Hierbij is een expositie ingericht over geneeskrachtige kruiden.

Van Arnhem naar Winterwijk waar de steen- en kalkgroeve kan worden bekeken. Deze niet meer produktieve groeve zou volgens de Ned. Geologische Vereniging heel goed (gedeeltelijk) als een geologisch reservaat of natuurmonument zijn aan te merken. Bij dit soort groeven zijn grote hoeveelheden fossiele resten te vinden.

En als u nog eens 'n keer in een pracht kasteelpark wilt wandelen en daarna nog een bezoek aan 't kasteel zelf wilt brengen, kan dat bijvoorbeeld in Anholt (Duitsland). Het kasteelpark van de "Wasserburg Anholt", ligt net even over de grens bij Dinxperlo.

Mocht u tenslotte nog zin hebben in een wandeling

of iets van dien aard en u wilt dicht bij huis blijven dan kunt u natuurlijk ook eens een heidewandeling maken. Velen van u zullen ongetwijfeld de Vrijdijk wel kennen, de weg langs de grens. Dan moet u daar eens naar toe gaan. U ontdekt dan temidden van "'t waoghooft" aan de "Duitse kant" van de weg oude genummerde grensstenen, terwijl aan de andere zijde grote heidevlakten te zien zijn. Heide, dat eens -en dat is nog niet zo lang geleden- een niet weg te denken bestanddeel was in de landbouw.

Nu zijn het in wezen nog slechts natuurmonumenten, die 't aanschouwen meer dan waard zijn. Een beleving, eventjes weer.

Het zou de moeite waard zijn dat hier eens een natuureducatieve wandelroute werd uitgezet. Want u mag hier nu niet zomaar door de heidevelden wandelen, omdat het veelal broedterrein is.

We willen besluiten met de eerste regels van het gedicht "Zomersche Avond" van Hubert Korneliszoon Poot (1689-1733).

"De moede zonnewagen
Staet vrachtloos, d'avontzon
Zinkt in de westerpekelt
Aldus ontglippen ons de wentelende
dagen".

Laten we er daarom zuinig op zijn en ze zorgvuldig gebruiken, de tijd. Als u vooraan in dit boekje bent begonnen te lezen, dan kunt u hier nu al rustig op inspelen. "Zoonder deur kom iej nich in en nich oet!"

Graag tot de volgende keer!

21 juni 1981.

H.Boink, namens de redactie.

gelezen voor u in de krant van nu

In deze nieuwe rubriek kunt u telkens lezen wat er op heemkunde- en aanverwant terrein de afgelopen tijd in de kranten heeft gestaan.

Tentoonstelling in Natura Docet: "Bij nacht en ontij, over uilen en andere nachtbrakers" (Twentsche Courant 6-5-1981).

Unieke aanwinst Natura Docet: erfenis bestaande uit één van de belangrijkste collecties naturalia (Twentsche Courant 13-5-1981).

Wedstrijden om de midwinterhoornblazer in Lattrop: klootschieten (Vizier op Noord-Oost-Twente 7-1-1981).

50-jarig bestaan landbouwschool (Twentsche Courant 17-1-1981; Gezinsblad voor Oldenzaal 21-1-1981; Denekamps Weekblad 22-1-1981).

25ste boomfeestdag (Twentsche Courant 17-3-1981).

Scheurtje in Mariaklok van St. Nicolaaskerk (Twentsche Courant 11-6-1981).

Monument voor kloosterzusters bij St. Nicolaaskerk in de loop van 1981 (Gezinsblad voor Oldenzaal 7-1-1981).

Boekje over landschappen in Overijssel van Adriaan Buter, Gait Berk en Ger Dekkers (Twentsche Courant 9-6-1981).

Nieuwe directeur bij Natuurmuseum in Enschede: dhr. Venema, kenner van insecten. Dit artikel gaat o.a. over samenwerking met Natura Docet (Twentsche Courant 28-1-1981).

Noaberavond Heemkunde in april in Enschede (Twentsche Courant 5-3-1981).

Heemkunde Ootmarsum 15-jarig jubileum (Twentsche Courant 28-2-1981).

Jaartallenboekje van Heemkunde Ootmarsum: over historie Ootmarsum (Twentsche Courant 2-5-1981).

Boek over monumenten van Losser door L.H.M. Olde Meierink (Twentsche Courant 10-1-1981).

Historische Vereniging van De Lutte. "De Dree Marken" viert 1e lustrum

(Twentsche Courant 11-3-1981).

Tentoonstelling in Huize Keizer over het dagelijks brood vanaf maandag 22 juni 1981 (15-6-1981).

Expositie Ikonen in Huize Keizer (Twentsche Courant 11-3-1981).

Excursie van Heemkunde Denekamp aan het Huis Singraven, tuinen en arboretum (Twentsche Courant 15-5-1981).

De Kul bestaat 100 jaar en opent nieuw gedeelte (Twentsche Courant 21-3-2-5-1981; Denekamps Weekblad 9-4; 8-5-1981).

Molenaars doen in de St. Nicolaasmolen examen (Twentsche Courant 15-5-1981).

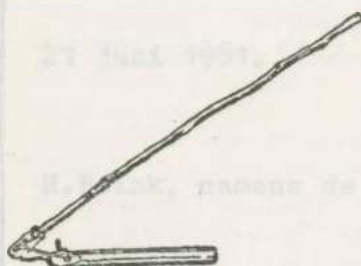
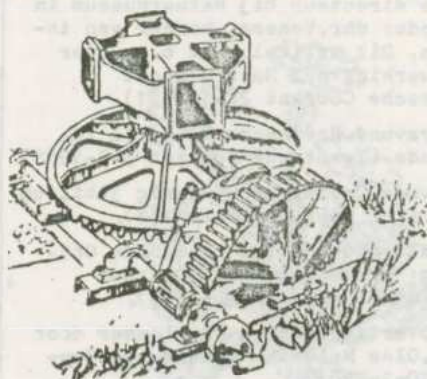
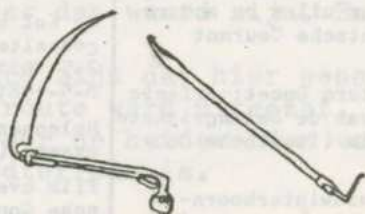
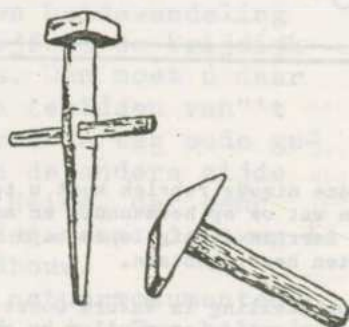
Film over Groot en Klein Agelo (Twentsche Courant 14-2, 23-2, 11-3, 23-3, 26-3, 13-4-1981).

25e keer brooduitdeling bij landkruis in Ageler Es (Twentsche Courant 13-6, 17-6-1981).

Herdenkingscomité van Johanna van Buren wil uitgave volledige werk (Twentsche Courant 5-5-1981).

Pinksterbroed trok door Agelo (Twentsche Courant 9-6-1981).

Samenstelling: H.J. Asma.

In deze rubriek vragen wij u deze keer onder meer uw aandacht voor: opslagruimte agrarische gebruiksvoorwerpen, herbouw klöpkeshoes, straatnamen, werkgroep geschiedenis en bibliotheek.

OPSLAGRUIMTE AGRARISCHE GEBRUIKSVOORWERPEN

In het vorige nummer van dit blad eindigden we in deze zelfde rubriek het artikel van gelijke strekking als dit met de mededeling dat we met de Stichting Edwina van Heek in onderhandeling waren over een mogelijkheid om een schuur op Singraven voorlopig te kunnen gebruiken als opslagplaats voor agrarische gebruiksvoorwerpen.

Inmiddels is daarop een positief bericht ontvangen van het Stichtingsbestuur. Nader contact met dit bestuur heeft ons zelfs meer hoop gegeven op ons aanvankelijk en ook uiteindelijk doel "een boerderijmuseum". Wellicht niet op korte termijn, maar op langere termijn liggen er mogelijkheden in het verschiet. Te zijner tijd zullen we daar graag mede op inspelen. Wij blijven er in elk geval welgemoed naar streven de "opslagplaats" om te zetten in een waar boerderijmuseum. Voorlopig zullen we ons echter richten op verzamelen, op "oogsten", dat woordgebruik past zo mooi in deze tijd van van het jaar. Verzamelen dus.

Al van verschillende zijden heeft men ons benaderd of we dit of dat niet konden gebruiken voor een boerderijmuseum. (Eerdere publiciteit hierover van ons heeft dus toch wel zinvolle baat gehad).

We hebben ons toen beraden over de wijze, waarop de mensen spullen aan ons zouden kunnen afstaan. Gebleken is dat er twee groepen zijn. Een wil schenken, de ander in bruikleen geven.

Daartoe hebben wij twee officiële akten opgesteld, die voor beide soortige beschikbaarstelling van voorwerpen kunnen dienen. De persoon die iets beschikbaar stelt krijgt zo'n keurig officieel getekende akte.

Bovendien wordt bij het beschikbaar gestelde voorwerp vermeld waarvan het afkomstig is. Tenzij de gever heeft gezegd dat hij dat niet wil.

Van de vordering houden wij u op de hoogte.

HERBOUW KLÖPKESHoes

Over de herbouw van het voormalige klöpkeshoes annex schaapskooi kunnen we u helaas nog weinig nieuws melden. Over de plaats, die in beginsel uitgekozen was om herbouw te laten plaatsvinden, is nog geen overeenstemming. Momenteel zijn nog onderzoeken aan de gang of er eventueel nog andere plaatsen te vinden zijn, waar de combinatie klöpkeshoes/schaapskooi geplaatst kan worden. Zo gauw hierover meer bekend is, laten we u dit weten.

STRAATNAMEN

Als er in Denekamp nieuwe straatnamen nodig zijn, neemt het gemeentebestuur ook wel eens de moeite om bij Heemkunde om inlichtingen te vragen. Ook, niet altijd dus. En dat vindt het bestuur van Heemkunde natuurlijk niet plezierig. Het zou toch voor de hand liggen, dat je als je een heemkundige instelling binnen je gemeente had, daar in elk geval als eerste zou vragen om advies over een te "vergeven" straatnaam. Ondanks het feit zelfs dat de gemeente al een naam op het oog heeft. Dan dient men hiervan tevens melding te maken.

Maar bij twee recent gegeven straatnamen heeft het gemeentebestuur ons om advies gevraagd.

In de nieuwe woonuitbreiding van Tilligte is één straat gepland. Als naam hiervoor is door ons voorgesteld deze af te leiden van een van de oudst bekende erven uit deze buurtschap, Scholte Varwick. Het resultaat hiervan is dat de nieuwe straat "Varwick" komt te heten. Hierdoor is weer een oude historische naam bewaard gebleven voor de plaatselijke bevolking.

Het andere geval betrof een stukje zandweg in Oud Ootmarsum. Aan deze weg lag slechts een boerderij; deze was echter geadresseerd aan de "Spölmaweg". Maar dat was nogal verwarend. De betreffende aanwonende had de gemeente gevraagd of de hiervoor bedoelde zandweg geen naam kon krijgen en hij daardoor voor bezoekers beter bereikbaar zou worden.

De gemeente trad daarop in contact met Heemkunde. Enkele voorstellen werden gedaan: Vormmolenweg, genoemd naar de in de nabijheid gestaan hebben de vormmolen. En -min of meer vanzelfsprekend- Venboerweg, afgeleid van het desbetreffende erf, waar het om ging.

Omdat de naam "Vormmolen" bij de plaatselijke bevolking helemaal niet meer bekend was, is nog gezocht naar een andere historische naam.

In herinnering werd toen geroepen een artikel in dit blad van 1979, nr. 3 over "De Baldersteeg te Oud Ootmarsum". Daar wordt onder andere gemeld dat de Baldersteeg begin vorige eeuw een soort binnenweg was in de marke Oud Ootmarsum. Deze weg zou gediend hebben als verbindingsweg van Ootmarsum met Uelsen en de achterliggende Balderhaar. De steeg zou gelopen moeten hebben in de nabijheid van het stukje weg dat door de gemeenteraad van Denekamp op 27 mei 1981 officieel is aangeduid als "Baldersteeg".

En dat vindt ook de redactie van dit blad -begrijpelijk- erg plezierig.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

In het nieuwe seizoen, a.s. herfst, zal de Werkgroep Geschiedenis de draad van haar geschiedkundige activiteiten ook weer oppakken. Als de nieuwe huisvesting dan tenminste een feit is. Want er zal eerst nog veel werk moeten worden verricht om alles op een rij te krijgen. Voor de vele papieren, boeken, kranten enz. die wij de afgelopen jaren hebben ontvangen, was helaas geen andere plaats dan een doos. En als er een doos vol was werd deze boven op de andere gestapeld. Op deze wijze is er natuurlijk op de duur moeilijk iets terug te vinden.

Het nieuwe seizoen zijn we van plan verder te gaan met het inventariseren en verklaren van onze straatnamen. Ook willen we graag andere kleinere

onderzoekprojecten stimuleren. Bijvoorbeeld de geschiedenis en natuur van het kanaal Almelo-Nordhorn. Hier zou naar onze mening voor een paar mensen een aardige bezigheid in zitten voor het komende seizoen. Wie hiervoor belangstelling heeft wordt gevraagd contact op te nemen met de redactie van dit blad, of met een van de bestuursleden. Namen en adressen staan voor in dit blad vermeld.

GESCHIEDENIS DENEKAMPSE JODEN

Zij die al wat langer lid zijn zal het wel bekend zijn dat wij al enige jaren werken aan een geschiedschrijving van de Denekampse Joden.

Een poosje geleden lazen we ook iets over de geschiedenis van de Joden in Neuenhaus. Onder de kop "Das Schicksal der Juden in Neuenhaus" stond in "Der Graftschafter" (een maandelijkse bijlage van het Duitse dagblad "Der Graftschafter Nachrichten") hierover een artikel van Wilhelm Sager. Deze heeft hier oudere mede-burgers van de stad laten vertellen over hun ervaring en omgang met de Joden -toen deze bevolkingsgroep ook daar nog woonde. Evenals dat bij ons in Denekamp het geval is, herinnert aan de Laagsestraat in Neuenhaus ook nog slechts een begraafplaats aan het feit dat daar eens Joden gewoond hebben. Bij het doorlezen van het verhaal kwam ik nog de naam "Siegmond Suskind" tegen. Ook in Denekamp hebben de Suskinds gewoond.

Aangezien wij het hier in Denekamp voor een erg groot deel moeten hebben van de mondelinge informatie van mensen die hen gekend hebben, brengen wij dit af en toe onder de aandacht van onze leden. Ook foto's en dergelijke stellen wij bijzonder op prijs. Eventueel geleend materiaal krijgt u natuurlijk vanzelfsprekend terug.

Wie hier iets van weet te vertellen, of materiaal in bezit heeft dat hiervoor dus gebruikt kan worden, of wie iemand kent, die hier nog wel het een en ander van afweet, vragen wij dit aan de redactie van dit blad door te geven. Ook kunt u hierover contact opnemen met W. Mensink, Anjerstraat 6, Denekamp; (tel. 05413-3068).

DE JOODSE BEGRAAFPLAATSEN

IN DENEKAMP

In Denekamp liggen twee Joodse begraafplaatsen, die sedert 1940 niet meer zijn gebruikt. Ze liggen aan de Knik. De oudste begraafplaats dateert uit het midden van de vorige eeuw, de andere begraafplaats is in 1899 aangelegd. De beide begraafplaatsen staan op de monumentenlijst.

Daar houdt dan ook zo'n beetje alles mee op. Want wie de uiterlijke toestand van deze begraafplaatsen kent, zal het niet ons eens zijn, dat deze niet een begraafplaats waardig is. Ondanks dat deze dan al ruim veertig jaar niet meer gebruikt konden worden. De lezers zullen wel begrijpen wat hiervan de reden is. En juist om deze reden vond het bestuur het zinvol om zich hier nog eens weer nader op te verdiepen. Al in 1977 is de gemeente Denekamp gevraagd om een bemiddelende rol te vervullen om tot een goed onderhoud van deze begraafplaatsen te komen. Want wij kunnen heel goed begrijpen dat de juridische eigenaar, het Ned. Israëlitisch Kerkgenootschap, te Amsterdam, al dit soort begraafplaatsen niet kan onderhouden. Wij vinden het dan ook een morele plicht van de plaatselijke gemeenschap deze taak op zich te nemen. Daarom hebben wij onlangs hierover onze gevoelens uitgebreid aan het gemeentebestuur van Denekamp overgebracht met het verzoek de daarvoor vereiste stappen te ondernemen om tot een grondig onderhoud en waar nodig herstel te komen. De nagedachtenis aan deze Joodse bevolkingsgroep mag ons gerust een financieel offer waard zijn. Wij hebben alle vertrouwen dat op redelijke termijn hier de nodige actie komt.

BIBLIOTHEEK

Nog even uw aandacht voor de bibliotheek. Zo geleidelijk aan begint deze vorm te krijgen. Al zo'n kleine 300 titels zijn voorhanden. De boeken handelen vanzelfsprekend veelal over onderwerpen waarmee heemkunde zich bezighoudt, zoals regionale geschiedenis, archeologie en flora en fauna. Daarnaast nog vele periodieken, familiearchieven, kerkarchieven, kranteknippen,

markeboeken enz. Dus kan men zeggen: voor elk wat wils.

Veel voorbereidend werk is er al verricht om, en dat is toch de opzet, de boeken beschikbaar te stellen voor alle leden van Heemkunde Denekamp.

Dit werk werd (en wordt nog) spontaan gedaan door onder andere mevrouw Th. Asma-ten Broeke, haar dochter Susan en de heer J.A. den Ouden, welke de boeken plastificeerden en registreerden; alsmede door mevrouw Benneker-veelders, die het typewerk verzorgt. Namens het bestuur onze complimenten hiervoor.

Toch is er nog veel werk te doen eer de boeken daadwerkelijk kunnen worden uitgeleend. Er moet nog een catalogus worden opgezet. Veel materiaal kan nog ingebonden worden.

Ook hiervoor is door gemelde personen al de nodige medewerking toegezegd. Hierbij kunnen zij tevens een beroep doen op Ineke Schilt, bibliothecaresse van de plaatselijke openbare bibliotheek.

Dit is een bijzonder plezierige ontwikkeling.

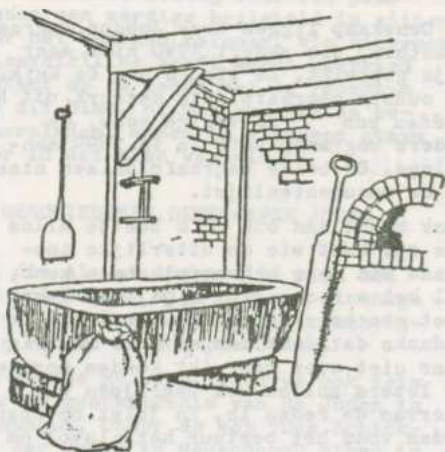
Een andere zaak is dat ruimtegebrek het nu ook nog niet mogelijk maakt om de bibliotheek overzichtelijk aan de leden te presenteren. Hopelijk is dit binnen afzienbare tijd opgelost als Heemkunde over een ruimer onderkomen kan beschikken. Ook dan pas kunnen we de ruim 600 titels tellende persoonlijke bibliotheek van meester Bernink in ontvangst nemen van mevrouw H. Bernink.

NIEUWE AANWINSTEN

Onze bibliotheek is in het afgelopen kwartaal aangevuld met de volgende boeken:

- + Scripta Transisalana, catalogus van Overijsselse literatuur; dl.1 (1973) en dl.2 (1980).
- + Jaartallenboekje Ootmarsum (1981)

aandacht voor

In "Aandacht voor" stellen we u dit keer in kennis van het volgende. Enkele tentoonstellingen in ons Denekamp en naaste omgeving. In Huize Keizer: Van Graankorrel tot Brood; in Natura Docet "Bij nacht en ontij", over uilen; in Oldenzaal (postkantoor) over de postgeschiedenis. Verder: contributiebetaling, nieuwe leden; streekboeken.

EXPOSITIE

VAN GRAANKORREL TOT BROOD

Op de grote expositiezolder in Huize Keizer te Denekamp is een tentoonstelling te zien over een al erg oud ambacht, namelijk het bakken van brood. Hoe men dat vroeger deed. En dat niet alleen is er te zien, ook de fasen daaraan voorafgaand. Kortgezegd: Van graankorrel tot brood, hoe het zaad in de aarde wordt tot brood, ons dagelijks brood.

Met gebruikmaking van foto's, plaatjes, zelfs heuze broden, gebakken door plaatselijke bakkers, wordt de bezoeker van het begin tot het eind, van graankorrel tot brood, meegenomen.

Als eerste wordt onze blik gevestigd op een prent, waarop twee ossen een ondergrondploeg voorttrekken om het zaaibed voor het zaad gereed te maken.

"Als dan 't zaad gestrooid is
mild en rijk
Dan maakt weer de Eg den grond
gelijk".

Een echte houten eg treffen we hier, naast een eenscharige ploeg, ook aan.

De plaatjes nemen ons verder in het proces mee. De rogge groeit op, wordt rijp, gereed om te worden geoogst. De zicht wordt gehaard en het scherpe snit velt de heen en weer wiegende lange roggestengels. De bindsters druk in de weer om de garven bijeen te garen. De garven worden later op de dag aan gasten gezet om te drogen. Het "vesperen" op het land ontbreekt vanzelfsprekend niet.

Voorts zien we het dorsen met de vlegel met verschillende soorten dorsmolens, we zien een kafmolen, een wanne, ja een echte.

Teveel eigenlijk om hier allemaal op te noemen. Dit moet u gewoon zien.

Als het koren gedorst is, is het gereed voor de molen om tot meel te worden gemalen. Meel, waarvan de bakker tenslotte "ons dagelijks brood" zal bakken.

Want ondanks dat we grote volautomatische broodfabrieken kennen, zijn er toch steeds meer mensen die liever brood van de echte warme bakker wensen. En de echte warme bakker was er vroeger! Dat "echte" hoefde er toen niet bij. De stenen oven werd heet gestookt met takkebossen. Eenmaal op temperatuur werd de as eruit gehaald. Dan was de oven gereed om het brooddeeg te ontvangen. Met de schietplank werden de geknede broden in de oven geschoten. Ja, dat heet zo: geschoten.

Vermeldenswaard is zonder meer het bijzonder fraaie tegelplateau van B. v. Deth: "Bakkerij ± 1760". De volgende veelsprekende tekst is hierop te lezen:

"Het fijn gamalen graan door
arbeid, kunst en zweet
Wordt door mij tot voedzaam
brood en koek gekneet
Door middel van het vuur en
vorder door den oven
Maak ik zelf graan tot brood
dat God ons schenkt van boven".

Pakkende schilderstukken van Anton Pieck zorgen voor een sfeerverhogende aanblik en de nodige variatie, terwijl een aantal takkebossen -ergens in een hoek- de bezoeker weer even met de neus op de werkelijkheid van toen drukt.

De oven gaat weer open en ziet daar de bruin gebakken broden en kadetjes, om zo in te happen. Ze zijn gereed voor de verkoop in winkel en bakkerskar. Een erg fraai exemplaar van zo'n bakkerskar is er ook te zien. Deze staat in de winkel van Huize Keizer, waar men binnenkomt, om deze tentoonstelling te bekijken.

En dat moet u beslist doen. Een klankbeeld laat u eerst in het kort het hele proces "van graankorrel tot brood" zien. U wordt aangeraden deze gelegenheid -zo dicht bij de deur- niet voorbij te laten gaan. U hebt er de hele zomer de tijd voor en het kost u alleen de moeite om er naar toe te gaan, want de entree is gratis.

EXPOSITIE OVER UILEN IN NATURA DOCET

De lezer zal zich wellicht het verhaal in het vorige nummer nog wel herinneren over "Uilen", alsmede een artikel over "Uilenkasten".

De vorige maand is in het Denekamps museum Natura Docet een expositie over Uilen van start gegaan. Op de bovenverdieping van het museum is daar de tentoonstelling "Bij nacht en ontij" -nog tot de herfst- te bekijken. Het foto's, opgezette uilen, uilenkasten, tekst enz., wordt de bezoeker meegetrokken door het uileneldorado.

U kunt hier elke dag terecht van 10.00 - 17.00 uur, behalve op zaterdag.

EXPOSITIE POSTGESCHIEDENIS OLDENZAAL

Nog tot 8 juli kunt u in de hal van het postkantoor te Oldenzaal een tentoonstelling bekijken over 250 jaar postgeschiedenis in Oldenzaal. In 1831 kreeg Oldenzaal zijn eerste postkantoor. Dit was voor de heer W. Ahlers van de Oldenzaalse Philatelisten Vereniging de reden om een expositie over postgeschiedenis op te zetten. In vijf jaar tijds heeft bij het materiaal voor deze tentoonstelling vergaard. Een klein steentje heeft Heemkunde Denekamp ook nog kunnen bijdragen. Het gaat hier om een concessie voor een postwagendienst tussen Oldenzaal-Denekamp-Rammelbeek, welke op 18 oktober 1845 is verleend aan J. Mulder te Oldenzaal.

CONTRIBUTIEBETALING 1980

Er zijn nog enkele leden, die hun contributie over 1980 nog steeds niet hebben voldaan. We zijn nu al een half jaar op weg in 1981. De penningmeester wil ook graag de boeken over 1980 afsluiten en verzoekt deze mensen dan ook dringend te betalen.

Mocht u niet precies weten of u nu wel of niet betaald hebt, neemt u dan even contact op met penningmeester W.A.J. Nijhuis (tel. 05413- 1453).

GIFTEN

Van onze penningmeester hebben we vernomen dat er verschillende leden zijn

geweest die meer dan het minimum contributiebedrag hebben betaald. Hiervoor wil het bestuur hen vanaf deze plaats hartelijk bedanken. Hierin zien we ook een stukje -extra- waardering voor ons werk.

AANMELDEN NIEUWE LEDEN

Nieuwe leden kunnen zich erg gemakkelijk bij ons aanmelden. Een telefoontje is vaak al voldoende. Ook kan daarvoor het aanmeldformulierje achter in dit boekje gebruikt worden. Maar als u liever niet wilt dat men u er iets uitknipt -en daarvoor is alle begrip- dan kan men ook een briefkaartje pakken.

Na ontvangst van het bericht wordt u zo gauw als het enigszins kan een berichtje gezonden + een acceptgirokaart voor de te betalen contributie. En pas als de bijdrage is betaald en bij ons ontvangen, is men bij ons aangesloten.

Maar wij zenden dit bericht ook wel tegelijk met het dan verschijnende Onderschoer. En in dit geval lopen we dus iets op de zaak vooruit. Dit is echter ook een teken van vertrouwen in het nieuw aangemelde lid. En het zal u zeker wel bekend zijn dat het ledental van onze vereniging heus nog wel een "verhoging" kan ondergaan. Ondanks dat we in de temperatuursverhogende zomerse tijden zijn aangeland.

Daarom onze al eerder verbreide leus: voelt u iets voor het heemkundewerk -actief of passief- meld u aan als lid.

Al voor f. 12,50 (1981) noteren wij u als lid (woonachtig in de gem. Denekamp); leden buiten de gem. Denekamp betalen iets meer.

Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat wij met de voor ons dure PTT-verzendkosten van dit blad zitten. Binnen de gemeente trachten we dit boekje zoveel mogelijk op andere enigszins minder kostbare wijze bij u te bezorgen.

Aanmelding graag bij het secretariaat Diepengoor 16, Denekamp. (tel. 05413-226)

WIE HEBBEN ZICH AANGEMELD ALS LID

In het verleden hebben wij steeds volstaan met het vermelden van het aantal nieuw aangemelde leden. Wij hebben ons echter voorgenomen om

vanaf nu de namen van de nieuwe leden elk kwartaal in deze rubriek te vermelden.

Na 1 april 1981 hebben zich de volgende nieuwe leden -allen m.i.v. 1 januari 1981- aangemeld:

Mw.R.Schaafstra, burg.Hoogklimmerstraat 3, Denekamp; Mw.E.Snijders-Lohuis te Rossum; Mw.J.Damhuis, Ambachtstraat 6, Denekamp; G.J.Fischer, Boterbloemstraat 10, Denekamp; G.Tijscholte, Damweg 6, Tilligte; G.J.F.Gortemaker, Oranjestraat 26, Denekamp; B.G.Aasma, Burg.Hoogklimmerstraat 27, Denekamp; B.Koopman, Ootmarsumsestraat 147, Tilligte; J.A.J.Derkman, Ootmarsumsestraat 26, Denekamp; H.Adding te Maarsenbroek; J.M.Koehorst, Diepengoor 18, Denekamp.

De stand is per 21 juni 1981
206 leden en 23 abonnementen.

IN EN OM HET PALTHEHUIS

De Oldenzaalse Oudheidkamer bestaat dit jaar al 75 jaar. Bij gelegenheid van het 40-jarig bestaan werd een boekje uitgegeven met als titel "In en Om de Oldenzaalsche Oudheidkamer". Sedert 1972 draagt de Oudheidkamer de fraaie naam "Historisch Museum Palthe-Huis".

Vorig jaar is een nieuw gidsje tot stand gekomen. In dit boekje staat in het kort iets te lezen over de voormalige bewoners van het Huis, de familie Palthe. Verder treft u in het gidsje, want dat wil het eigenlijk zijn, een rondgang aan door het museum en de tuin. Het 36-pagina's tellend boekje is verkrijgbaar bij het museum voor het luttel bedrag van f.3,25.

Het is beslist de moeite waard hier eens een bezoek te brengen.

OLDENZAAL NA DE BEVRIJDING

De op geschiedschrijving bijzonder actieve Oldenzaler, mr.G.J.J.W.Weustink, heeft dezer dagen weer een boek van zijn hand het licht doen zien. Het gaat over "Oldenzaal na de bevrijding" en is min of meer bedoeld als een vervolg op het vorige boek van Weustink dat ging over Oldenzaal in de Tweede Wereldoorlog. Het nieuwe boek behandelt naast de Indië-tijd ook de toestand in het na-oorlogse Oldenzaal.

Zelfs gaat de auteur in op de problemen die ontstonden na het vertrek van de NAM, en het ineenstorten van de textielindustrie.

Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel.

VAN RAADHUIS TOT GEMEENTEHUIS

Het is al weer een jaar geleden dat door de gemeente Denekamp in samenwerking met Heemkunde een fraai foto-boek is uitgegeven met als titel "Van Raadhuis tot Gemeentehuis". Toen, bij de opening, een zeer toepasselijke titel. Het geeft de periode aan, waarin de prenten voorkomen, namelijk vanaf begin 1900 tot 1980.

Er is nog een aantal exemplaren van dit boek te koop voor de toch wel erg lage prijs van f.17,50.

Zowel op het gemeentehuis als bij het secretariaat van heemkunde kunt u hiervoor terecht.

Vanzelfsprekend van harte aanbevolen.

LANDSCHAPPEN IN OVERIJSSSEL

Op 10 juni 1981 is het eerste exemplaar aangeboden van het boekje "Landschappen in Overijssel".

Het 43 pagina's tellende boekje is gedrukt in een grote oplage; meer dan de helft van de oplage is bestemd voor de basisscholen in Overijssel. Inmiddels zijn deze verspreid.

Het is een fotografisch ook erg goed verzorgde impressie van de verschillende landschappen, die Overijssel herbergt. "Het is al wisseling" is heel toepasselijk de titel van het eerste inleidende artikelje. De tekst van het boekje is geschreven door Galt Berk en Adriaan Buter; de foto's werden gemaakt door Ger Dekkers.

Het boekje is verkrijgbaar in de boekhandel.

NATURA DOCET

DENEKAMP

MUSEUM VOOR PLANT-, DIER- EN DELFSTOPKUNDE

— 000 —

TELEFOON 83
GIRO 98187

DENEKAMP, 11-2-1921. - 1921.

Aanket I. Bestuur der Geme. Denekamp

*Op mijn aanvraag ontrent de laatste staat
van Museum, heeft de G. G. de volgende
de winst over 1920. Bedrag 1029.75 -*

- - 1921	- 537.57
- - 1922	1754.59

*De helft der winst is om te besteden
de andere helft wordt ingezet tot betaling der schulden
het beloni d. Bestuur is 1/2 wonen + 1/2 wof.*

*Antwoord
geaan (Na het de
JA. Drenth)*

Zeventig jaar is in een mensenleeftijd gedenkwaardig opgegroeid van klein naar volwassen. Zo ook vergaat het "ons" zeventig jarig Natuurhistorisch Museum Natura Docet in Denekamp. Heel klein begonnen in een paar vertrekken uitgegroeid tot een volwassen streekmuseum met haast meer dan nationale bekendheid.

Zoals het een mens in zijn leven vaak vergaat, zo ook is Natura Docet niet van voor- en tegenspoed vrijgewaard gebleven. Er zijn zelfs grote dieptepunten geweest, waarbij gevaar van voortbestaan wel het ergst denkbaar werd.

Over fusie is er gesproken. Denekamp zou zijn museum kwijt worden. Maar dat kon toch zomaar niet.

Hierna wil ik u iets verhalen over deze problemen. De aanleiding hiertoe was mede een recent artikel in de Twentsche Courant van 13 mei 1981, dat handelde over de unieke aanwinst van Natura Docet. Aan het eind van dit verhaal kom ik daar nog op terug.

Eerst wil ik u iets vertellen over de stichter van het museum, meester J.B. Bernink.

meester Bernink

Hoewel de meeste lezers wel bekend zal zijn wie en wat meester Bernink was, meen ik toch beknopt enige gegevens te moeten vermelden. Johannes Bernardus Bernink werd op 24 januari 1878 te Denekamp geboren als zoon van Gerardus Bernink, schoenmaker en van Lena Kokkeler.

Zijn vader dreef aan de Brinkstraat een schoenmakerij.

Na het doorlopen van de lagere school wilde J.B. Bernink onderwijzer worden. Hij werd na vele bezwaren te hebben overwonnen toegelaten tot de Rijksnormaalschool te Oldenzaal. In het Herdenkingsboek, uitgegeven bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het museum in 1936 vertelt de meester hierover:

"Het was omstreeks 1896. Als achttienjarige jongeling was ik leerling op de Normaalschool te Olden-

zaal. Elke dag wandelde ik de 10 km lange straatweg Denekamp-Oldenzaal vice versa. Een fiets of 'vilsepé' zag men nog zeer zelden. De weg was voor het grootste deel een mac-adamweg. Bij regen pap, bij droog weer stof. Gelukkig dat er nog geen auto's waren, anders hadden de bloemen op de berm van de weg haar frisse kleur niet kunnen behouden. Een deel van de straatweg door Napoleon getraceerd had nog de oude bekleding met veldkeien, -kinderhoofdjes- maar wat steviger en solider. De bonte keien konden tegen de stoten van de zwaarste vrachtwagens. Voor de stenen op zich zelf had ik toen nog weinig belangstelling. Twente borg en bergt nogal veel keien in zijn bodem. Het eerst maakte ik er kennis mee toen ik als kleine kleuter mijn onvaste schreden zette op het hobbelige pad der dorpsstraat. Ontvelde handen en een bultig hoofd waren daarvan de eerste gevolgen. En later in de schooljongensperiode hebben we de keien met ons zuigleer uit de straat pogen te trekken en de kleinere soorten door middel van het 'slingerleer' door buurmans ruiten geworpen."

Geleidelijk aan werd hij steeds meer en meer bevangen van de liefde voor de natuur.

In 1897 behaalde hij zijn onderwijs-akte. Per 1 juni 1897 werd hij bij meester Mulders aangesteld aan de openbare dorpschool te Denekamp. Op een ochtendwandeling naar school vertelde hij eens: "Griezelige beesten.

Toen ik hedenmorgen naar school ging, werd ik aangehouden door een huismoeder uit een arbeidersbuurt. Of de meester, den nog al verstand van diern hef, efkes met wil gaon? 'Ja zeker' zeg ik en mij wordt vertoond in een mosterdflesje met water een groot bruin plat dier, met lange uitstreksels achter aan het lichaam en met in doodsstrijd uitgestoken poten, waaraan allerlei haakjes bevestigd zijn. Voor aan de kop drijven een paar lange draadvormige sprieten. Zie meester, van dizze smerrige wörme heb wie nou het hele hoes vol zitten; bie 'n heerd, in de kökken, achter het holtwerk; oaveral! Wat bint dat toch? Ik stelde haar gerust, dat dit diertje veel voorkomt en kakkerlak wordt genoemd. Ze leven van allerlei keukenafval en bij bakkers zijn ze daarom vaak in grote menigte aan te treffen. 'Mèr ze schient ok holt te vretten' zegt de vrouw. Nou, daar heb ik nooit

20

van gehoord, 't kan echter wel zijn, dat ze dit aanvreten, vooral als het wat begint te vermolmen. Er wordt nog wat gepraat over verdelgingsmiddelen, waarna de meester zijn weg naar school vervolgt."

Naast het vertellen en uitleggen over de natuur, beoefende hij ook het opzetten en prepareren van dieren.

In 1903 werd Bernink voorzitter van de in dat jaar opgerichte afdeling Twente van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Hij schreef diverse artikelen voor krant en tijdschrift.

In 1916 verscheen van zijn hand het natuurhistorisch boek "Ons Dinkelland" waarvan in 1978 een herdruk verscheen .

Op 14 augustus 1952 had het Hare Majesteit de Koninginbehaagd meester Bernink de Museum-Erepenning toe te kennen. In het bijzijn van het bestuur werd hem deze onderscheiding uitgereikt door Denekamps burge-meester

Op 18 april 1954 overleed de stichter van het unieke Oostnederlandse Natuurhistorisch Museum "Natura Docet", "de natuur onderwijst".

Denekamp heeft zijn natuurmeester ook geëerd met een straatnaam De "Meester Berninkstraat".

het museum

Het was Tweede Pinksterdag 1911, toen in Denekamp het natuurmuseumpje "Natura Docet" feestelijk geopend werd. Zeventig jaar geleden al weer is dit. Het eerste museum was gevestigd in de Brinkstraat. Vrij recent is het betreffende pand geheel vernieuwd. Boven de zij-ingang van dit gebouw was een steen ingemetseld waarop stond "Natura Docet".

Natura Docet en Denekamp zijn in de loop van de jaren onafscheidelijk geworden. Al heeft het museum wel eens erg kritieke momenten moeten doormaken. Zoals Natura Docet met Denekamp verbonden is, was het nog meer één met zijn stichter meester J.B. Bernink. Zijn plaats- en tijdgenoot W.H.Dingeldein heeft het zo gezegd: "De geschiedenis van Natura Docet is zoo nauw verweven met den levensloop van zijn stichter, het museum heeft zoodanig al zijn

Denekamp

Oude gietplaats voor klokken ontdekt.

Volgens een hier algemeen verspreide overlevering werden de klokken van Denekamp, die bekend zijn om haar schoonen, volien toon en dateeren van de 15e eeuw, gegoten op een wat hooger gelegen terrein onmiddellijk bij 't dorp. Dit terrein, als bouwland in gebruik, werd sedert jaren afgegraven, om er zand onderweg te halen voor den aanleg van straten en den bouw van woningen. Ook nu levert deze zandberg het zand voor den bouw van 't nieuwe museum „Natura Docet“.

Bij 't afgraven is nu klaarblijkelijk de plek bereikt, waar de klokken werden gegoten. Alles wijst er op, Stukken van den vorm, stukken metaal, blijbaars klokspijs, metselspecie, baksteenbrokken, een en ander vermengd met stukken houtskool, komen voor den dag. Een deskundig onderzoek zal worden ingesteld.

Het museum „Natura Docet“ kwam een dezer dagen in het bezit van het nog geheel gave gewel van een edelhart, op een diepte van anderhalven meter in het veen nabij Denekamp gevonden.

uit: Weekblad voor Oldenzaal
16 juli 1921

denken en doen beheerscht, dat beide eenvoudig niet gescheiden kunnen worden".

Bernink verzamelde en verzamelde. In 1910 bezat hij al een herbarium van ongeveer 1200 soorten, meer dan 1800 binnen- en buitenlandse insecten en een honderdtal vogels. Dit alles stond zowel in de schoenmakerij van zijn vader als op andere plaatsen in het huis aan de Brinkstraat. In 1911 ontstond hier dus een klein museum. Er kwamen bezoekers en nog meer bezoekers. Al gauw werd de ruimte te klein, want het verzamelen begon nu pas echt grote vormen aan te nemen. Er ontstond duidelijk behoefte aan meer ruimte. Het jaarverslag 1917 van Natura Docet meldt dat het museum in dat jaar door 2038 personen is bezocht. In 1920 was dat aantal toegenomen tot 8600. Er waren al gedurende enige tijd voorbereidingen getroffen voor een nieuw gebouw, waarvan de kosten waren geraamd op f.60.000,--. In 1920 had men al f.47.000,-- bijeen.

Op 27 mei 1922 kon men dan eindelijk aan de Oldenzaalsestraat te Denekamp, even buiten het dorp, een geheel nieuw museumgebouw in gebruik nemen. Het is misschien nog wel interessant te vermelden, dat als gevolg van deze nieuwbouw in Denekamp een archeologische vondst werd gedaan. Want wat was het geval? Het zand voor de bouw werd gegraven van het wat hoger gelegen terrein nabij 't dorp. Dit terrein was altijd als bouwland in gebruik (geweest). Sedert jaren werd hier echter al afgegraven, onder andere voor de aanleg en onderhoud van de wegen. Bij het afgraven van zand voor de bouwput van het museum is toen de plek ontdekt waar eens de klokken van Denekamp werden gegoten. Een artikel in het Weekblad van Oldenzaal van 16 juli 1921 verhaalt hierover.

In 1927 vond er wederom uitbreiding plaats. Negen jaar later herhaalde zich dit nog eens.

De bezettingstijd 1940-1945 had het museum vanzelfsprekend dus geen goed gedaan. Want naast het feit dat het gebouw op 28 oktober 1943 gevorderd werd door de Duitse Wehrmacht, was daaruit voortvloeiend de derving van contributies en entrees gedurende die tijd. De inventaris van de zogenaamde stenenzaal werd bijvoorbeeld ondergebracht in een schuur van bloemisterij Morsink in Denekamp.

Later zijn op verschillende plaatsen in Denekamp nog verzamelingen onder dak gebracht.

Bovendien was het gebouw op het laatst van de oorlog, eigenlijk op de dag van de bevrijding, zwaar beschadigd als gevolg van een bominslag. Een waar dieptepunt dus!

Deze moeilijkheden waren amper te boven of men kreeg te kampen met een ander probleem, namelijk de opvolging van meester Bernink, als directeur. Bernink had namelijk al enige keren de wens te kennen gegeven zijn taak aan een jongere over te willen dragen. En nu zou er misschien nog wel iemand te vinden zijn, maar wilde deze persoon een onafhankelijk bestaan kunnen leiden, dan moest daarbij ook een passend inkomen horen. En de grote vraag voor de "Vereeniging Natura Docet" was dan ook: waar halen we dat geld vandaan. Natura Docet bezat daartoe geen fondsen. Hiermee werd ook de gemeenteraad van Denekamp geconfronteerd.

In het verzoekschrift gedateerd 4 oktober 1945 wijst het bestuur onder meer op de opvoedkundige en wetenschappelijke waarde van de museumcollectie. Het museum was ^{inde} 34 jaar van haar bestaan door meer dan 150.000 mensen bezocht. Een dergelijke stroom van bezoekers was natuurlijk ook voor de welvaart van vele Denekampse zakenlieden van belang, aldus redeneerde het bestuur. Zodoende was het dus ook een gemeentelijk belang dat het museum zou kunnen blijven voortbestaan. Namens het bestuur tekenden tenslotte E.W.H. Blijdenstein als voorzitter en W.H. Dingeldein als secretaris.

Dat de bereidheid van het gemeentebestuur er wel was, is begrijpelijk. Maar deze positieve stellingname werd door het provinciaal bestuur bij lange na niet gedeeld. Want op 20 november 1945 schrijven Ge-deputeerde Staten de gemeente Denekamp onder meer, dat de door het bestuur voorgestane oplossing van het probleem een erg kostbare is, waarvan men zich afvraagt of hiermee opzet en doel van het museum niet wordt voorbijgestreefd. Men is van oordeel dat te hoog wordt gegrepen om hierin als overheid op de een of andere wijze te subsidiëren.

En daar zat de gemeente Denekamp met haar fraaie voornemen. Zij stelden het bestuur van de vereniging

ervan in kennis.

In de raadsvergadering van 5 juli 1946 komt subsidiëring van het museum aan de orde, bij de behandeling van de begroting van dat jaar. Er was toen f.1000,-- opgenomen omdat het er naar uitzag dat de opvolging van de directeur spoedig zou zijn gerealiseerd.

Burgemeester Van der Heyden hield een warm pleidooi voor het instandhouden van het museum en dat niet in de laatste plaats tegen de achtergrond van het belang, ".....waarvan niet alleen de hotel- en pensionhouders profiteerden, doch welke ook de neringdoenden directe voordelen bezorgt en indirect op de welvaart van de geheele Gemeente van veel invloed is".

De burgemeester wees daarbij ook op het effect van de verschillende publikaties van Bernink in natuurtijdschriften.

De meerderheid van de raad stemt tenslotte in met de f.1000,-- subsidie.

Pas in 1947 gingen Gedeputeerde Staten akkoord met deze wezenlijke verhoging van de subsidie.

In de zomer van dat jaar kon Bernink op zijn eerder geuite wens om zijn functie neer te leggen terugkomen en achtte hij zich weer in staat de functie naar behoren te bekleden. In het jaarverslag van 1947 merkt het bestuur hierover op dat het zich hiermee slechts kan verheugen "al mag niet worden onderkend, dat de moeilijkheden, aan de opvolging verbonden, hierdoor alleen maar worden verschoven". Want in dat jaar zou Bernink al 70 jaar worden.

Niet alleen de overheid heeft wezenlijk bijgedragen tot de ontwikkeling van dit museum. Met name de financiële injecties vanuit het bedrijfsleven -ik denk hierbij even aan de NAM- zijn voor Natura Docet de aanzet geweest tot een grotere uitbouw.

Zo kwam er dan in 1954 weer een plan tot uitbreiding ter tafel; de kosten werden geraamd op f.44.000,--. Maar dat ging toen niet door.

In 1956 stonden belangrijke veranderingen voor de deur. Het Twents Dagblad Tubantia van 20 januari 1956 bericht daarover onder de veelzeggende kop "Natura Docet ondergaat een verjongingskuur". Het

interieur zal opgehelderd worden en er zullen nieuwe aan de tijd aangepaste vitrines worden geplaatst. Het aangehaalde artikel hierover: "NATURA DOCET wordt dus verjongd - het wordt tijd. Maar de nieuwe leiding heeft begrepen met de tijd mee te gaan. Een eerste vereiste is natuurlijk dat de middelen het toelaten. De toestand is, sedert meester Bernink zijn eerste stenen zocht en zijn eerste vlinders ging opzetten, wel veranderd. Toen was het uitsluitend liefdewerk dat, wilde het effect sorteren, veel offeringen ook van huiselijk geluk, eiste. Er moest toen steeds geld bij; en zo was het in het begin wel eens heel moeilijk.

Dezelfde krant hierover op 31 januari 1956 naar aanleiding van de raadsvergadering van 30 januari onder de kop "Denekamp wil zijn museum houden. Gemeenteraad op de bres": "De burgemeester, die als gedelegeerde van het gemeentebestuur van Denekamp zitting heeft in het bestuur van 'Natura Docet', deelde mede dat het voortbestaan van het museum ernstig wordt bedreigd. Men heeft al gepoogd een fusie voor te stellen met het Natuurhistorisch Museum te Enschede, waarbij het gebouw te Denekamp in de wintermaanden zou worden gesloten en overvloedig materiaal naar Enschede zou gaan". De reactie van de burgemeester kwam tijdens deze begrotingsvergadering van Denekamps vroede vaders op het verzoek van het lid J.G.A. Aveskamp, om de subsidie aan deze instelling -waarvoor in 1956 f.1000,-- was uitgetrokken- te verhogen.

Burgemeester Van der Heyden van Doornenburg vraagt zich zelfs af waarom het museum niet meer vraagt: "Dit is toch een zaak van de eerste orde voor Denekamp het bestaan van het museum, dat in wezen Denekamps eigendom is, alleen al dank zij de oprichting door wijlen meester Bernink". Hij uit overigens onomwonden kritiek op het bestuur, waarvan een deel der leden ook deel uitmaakt van het bestuur van het Enschedese museum.

"Als het niet anders wil(.....) dan maken we er nog liever een gemeentezaak van, en dan geven we het in handen van een stichting. Maar het museum zal in Denekamp blijven!" aldus de burgemeester. En hiermee was de raad het unaniem eens.

Hiermee werd de gemeente Denekamp voor de tweede keer na de oorlog voor een groot probleem geplaatst. En wederom was men positief.

Dat de gemeente tot deze stellingname moest komen vloeide voort uit de gedachtengang welke het bestuur van het museum hierover had. Wilde het museum zich handhaven dan diende het een noodzakelijke verjongingskuur ondergaan. Het fusieplan was afkomstig van het bestuur van het Enschedees museum.

Het Denekamps museum werd voor het gebied van Noord-Oost-Twente- dat toen op grote schaal door ruilverkaveling grondig aan verandering onderhevig was- van groot belang geacht. Burgemeester Jhr. Van der Heyden van Doornenburg hierover- Tubantia van 9 februari 1956: "De bezoeker zal vanouds weer buiten rondgeleid moeten worden, bekend gemaakt met de flora en fauna. Kleine excursies zijn noodzakelijk als voorlichtingsmiddel. Nog zijn de Dinkeloevers en andere plekken in de gemeente vindplaatsen van zeer zeldzame planten, maar dit wordt elk jaar minder. De honger naar meer rendabele terreinen zal naar mijn mening binnen afzienbare tijd nog meer ruilverkaveling tot gevolg hebben en daarbij gaat onherroepelijk veel verloren. Kijkt u maar naar de terreinen aan weerszijden van het kanaal Almelo-Nordhorn. Jammer, maar begrijpelijk. Ook hier kan "Natura Docet" een middel zijn om tot behoud van waardevolle terreintjes en reservaten te komen en tot het inventariseren van wat mogelijk toch verloren gaat -om latere onderzoekers te kunnen vertellen: zo was het eens".

"Dit en nog veel meer behoort tot het wekgebied van Natura Docet: een moeilijke, maar ook dankbare opgave", besloot de burgemeester. "Daarbij moet ik nog één ding met nadruk naar voren brengen: een museum is geen winkel -geen handelszaak. Er moet geld geld bij; dat spreekt vanzelf, en daarvoor moeten ook de Denekampers zorgen. Het vreemdelingenverkeer is ermee gebaat en dus ook de middenstand. De financiële toestand is niet zo, als men van andere zijde poogt te stellen. Alle bezittingen zijn vrij van schuld. De tekorten betreffen alleen de exploitatie. Kijkt u maar naar Enschede -daar wordt ook subsidie verstrekt.

Dat we er geen geld mee verdienen is normaal."

In 1960 werd onder de bezielende leiding van Stichtingsvoorzitter dr.H.A.Stheeman een belangrijke uitbreiding ter hand genomen. Het bestaande woonhuis "in het museum" werd bij het museum aangetrokken, twee nieuwe zalen kwamen erbij, terwijl er voorts een nieuw woonhuis werd gebouwd.

En dat met een museum geen tastbaar geld wordt verdiend, is voor ons anno 1981 zelfs zo klaar als een klontje. Hoewel we de uitspraak uit 1956 ook kunnen begrijpen, als we haar even in de tijd terugplaatsen. Want in de begin jaren van het museum werd er wel degelijk geld verdiend. Dit is op te maken uit een brief welke Bernink hierover toen schreef aan het gemeentebestuur van Denekamp. Deze brief is hiernaast afgedrukt.

Inmiddels was Heleen Bernink, dochter van de stichter in 1954 benoemd tot directrice. Zij is dit gebleven tot haar pensionering in 1976, toen haar functie door een staf van drie mensen werd overgenomen.

Dat ook deze personeelsuitbreiding niet een, twee, drie geklaard is, zal de lezer onderhand wel duidelijk zijn geworden. Het heeft dan ook heel wat voeten in de aarde gehad om de overheidssubsidiënten op één noemer te krijgen om gezamenlijk een verdeelsleutel te vinden voor de wijze van financiering van de kosten van dit museum, ook in de toekomst.

Het bestuur van het museum heeft daartoe in 1975 een rapport opgesteld met als veelzeggende titel "De toekomst van Natura Docet".

Het bestuur komt daarin tot de conclusie dat het museum een zeer eigen en unieke taak en positie in Twente en Nederland heeft. Zowel op het gebied van de natuureducatie als op terreinen van natuurbescherming en milieubescherming. Ook wil het bestuur het museum een belangrijke taak laten innemen voor wat betreft hulpverlening aan en het opzetten van zinvol natuurhistorisch werk.

Aan het begin van dit artikel heb ik beloofd nog even terug te komen op de unieke aanwinst.

Het betreft hier een bijzonder grote collectie schelpen, dieren, boeken en curiosa van wijlen de heer L. de Heer uit Deventer. Deze schonk dit in 1978 aan het Denekamps museum Natura Docet.

De collectie bleek zo omvangrijk te zijn, dat deze op vrijwel geen enekel wijze ondergebracht zou kunnen worden in het bestaande -uitgebreide-museum. Ook daarvoor had De Heer gezorgd. Want in datzelfde jaar 1978, niet zo lang voor zijn overlijden op 11 januari 1979, legateerde hij aan het museum het nodige geld, waarmee het mogelijk zou zijn om een nieuwe vleugel bij het museum aan te bouwen.

Alleen al de bibliotheek bevat 10.000 boeken.

Het zal duidelijk zijn dat Natura Docet en Denekamp erg ingenomen zijn met deze grootse geste. Hoewel tegelijkertijd erkend moet worden dat het nog wel een groot brok werk met zich mee zal brengen eer een gedeelte -als een nieuwe vleugel een keer gereed zal zijn- voor het publiek toegankelijk is. Er zal dan ook nog wel heel wat geïnventariseerd moeten worden.

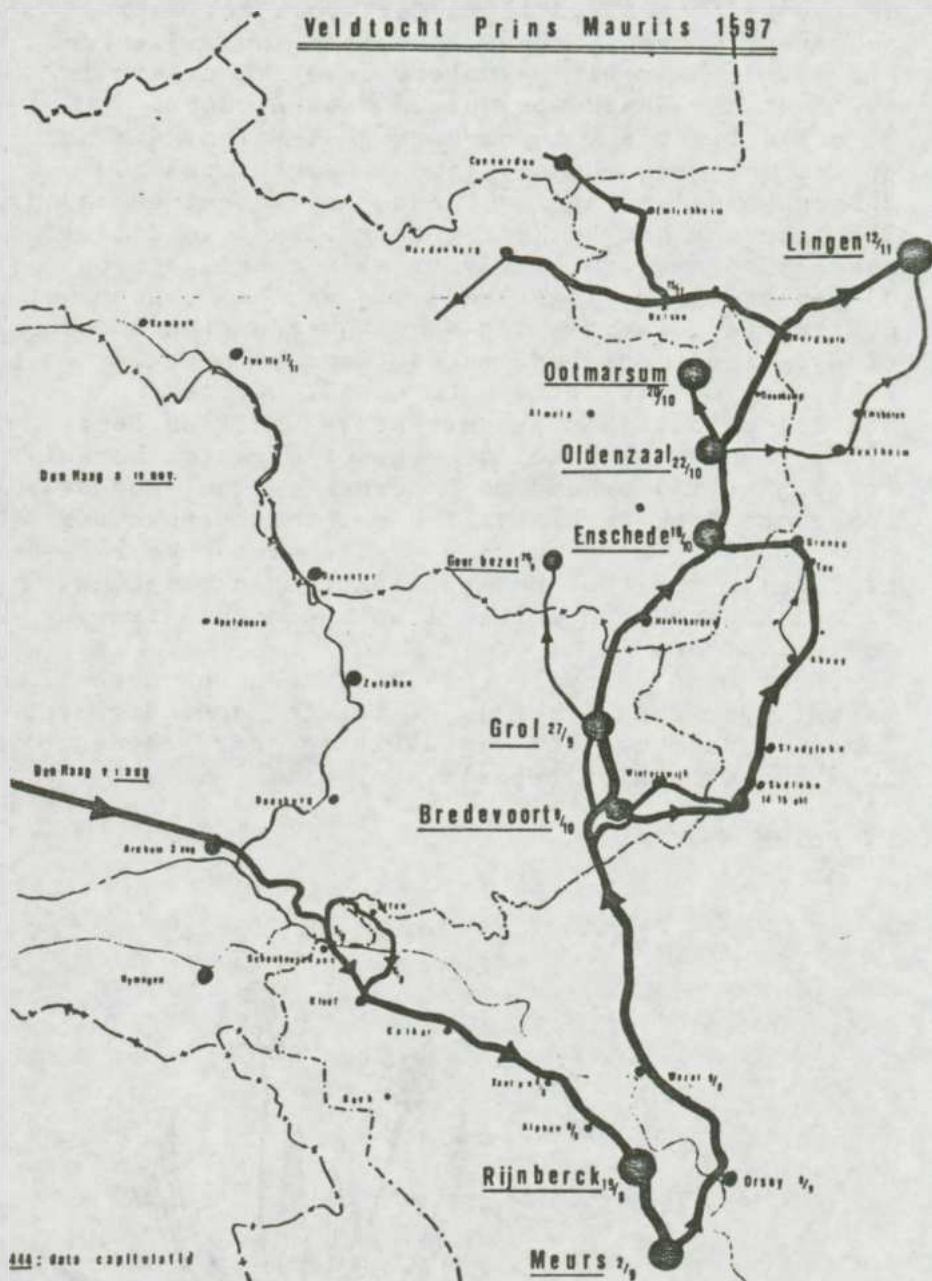
Hierdoor zijn evenwel de levenskansen van deze zeventigjarig naar het lijkt tot het oneindige verlegd. En daar zag het vijentwintig jaar geleden, in 1956, even niet bepaald naar uit.

H. Boink.

Smalle weegbree

Veldtocht Prins Maurits 1597

De veldtocht van Maurits in 1597 waarbij Ootmarsum definitief op de Spanjaarden wordt veroverd, op 20 oktober

De Stichting Heemkunde Ootmarsum, nooit te lui als het om interessante initiatieven te doen is, heeft het jaar 1981 uitstekend ingezet.

Onder de pretentieloze titel "Jaartallenboekje Ootmarsum" lanceert ze een uitgebreide serie historische feiten en feitjes, waarin de geschiedenis van de oude stad geleidelijk aan contouren krijgt.

Pretentieloos als de titel lijkt ook het boekje. Maar het is verrassend dat men heeft gekozen voor een vorm, die we ons soms in bange dromen nog herinneren uit de donkerste tijden van het Lager Onderwijs van weleer: een strak chronologische rij jaartallen met bijbehorende, heugelijke feiten lijkt onverstoorbaar te worden opgedreund.

Een nieuwe variant op het woest tierende jeugdsentiment?

Het is best mogelijk.

Maar het aardige van deze aanpak is ongetwijfeld, dat de lezer het boekje op elke pagina kan openslaan en dat het zich niettemin boeiend laat lezen. De lemmata zijn beknopt en sober, het spaarzame commentaar is grafisch duidelijk onderscheiden. Zo lijkt het initiatief te zijn gelegd bij de lezer met fantasie: combinerend en vergelijkend ondergaat hij de sensatie de geschiedenis van Ootmarsum te herschrijven uit een veelheid van bouwstenen.

Maar deze bouwstenen zijn dan wel voor hem geselecteerd en beschreven door de auteurs.

En hier nu wacht een andere verrassing: het zijn niet enkel de geijkte "historische" feiten die ons geboden worden, want naast de (meest bekende) grote zaken hebben ook gebeurtenissen op het niveau van dorpsnieuws een beetje glans van eeuwigheid verkregen:

1909 Ootmarsum heeft 1288 inwoners (...)

1911 Oude Hengel koopt de windmolen
van Voorhuis (...)

1914 Herberg De Koppelpaarden gesloopt.
Hotel Tubantia van A.H. Kip komt
op deze plaats (...)

Als gezegd, een uitstekende aanpak.

Het boek is gestructureerd in een zestiental hoofdstukken, nogal verschillend van omvang en karakter. Nu eens behandelt men historische perioden, dan weer een thematisch gegeven of een bijzonder onderwerp. Een verantwoorde inconsequentie, overigens.

Het zal duidelijk zijn, dat met name de oudere perioden weinig materiaal opleveren, dat specifiek Ootmarsums zou zijn. Het is de bekende regionale prehistorie ("praehistorie" schrijven de auteurs), uiterst beknopt behandeld, zonder originele gezichtspunten en bijna plichtmatig gepresenteerd. Vrijwel hetzelfde kan gezegd worden ten aanzien van het tweede hoofdstuk (Germaanse tijd).

Het werkje wordt besloten met een zestal interessante bijlagen: lijsten van burgemeesters, predikanten, pastoors, commandeurs van de Duitse Orde, overzichten van notabele geslachten.

De auteurs sluiten hun boeken af bij het jaar 1945. Rijkelijk vroeg eigenlijk, als we denken aan de ontwikkeling van Ootmarsum sedertdien. Maar wie zal het hun euvel duiden bij de respectabele hoeveelheid werk, dat verzet moest worden om al dit materiaal boven water te krijgen. De uitvoerige bronvermelding spreekt wat dit betreft -inderdaad- boekdelen.

Het is juist om deze imposante hoeveelheid historisch spitwerk zo jammer, dat de auteurs in hun enthousiasme de redactionele kant van hun publikatie nogal hebben verwaarloosd. Reeds de eerste volzin van het eerste hoofdstuk doet de lezer op zijn hoede zijn. En bij de derde is het dan ook raak: "... liggen meestal verborgen onder zand en aarde, (die) in de loop van de eeuwen door de mensen erop gebracht (werden) of door de wind onder gestoven". En vervolgens: "Deze herinneringen (...) komen regelmatig terug...". Bedoeld wordt dat dergelijke vondsten nog regelmatig worden gedaan, (pag.7). Verder blijken "bepaalde combinaties van dezelfde verschijnselen" regelmatig voor te komen "op grond van allerlei vondsten" (p.8). En als ze nu eens niet

gevonden worden....?

De eerste bewoners van deze streken kwamen uit het noorden of uit het oosten "al naar gelang de temperatuur van het klimaat" (p.8). Een mededeling die meer raadsels schept dan oplost. Evenals de volgende trouwens, die zelfs volgens de meest liberale opvattingen "bepaald" niet door de beugel kan: "Behalve de aanduiding van een bepaalde cultuur wordt de praehistorie ook wel ingedeeld in bepaalde tijden...." (p.8).

Ben je als lezer eenmaal op het spoor gezet van deze nonchalante stilisten, dan kan het lezen licht ont-aarden in een irritante bezigheid.

Het is niet meer dan een (belangrijk) neven-aspect, deze reeks van missers. Het beste is daarom, er vlug overheen te stappen en te genieten van het vele dat rest in deze eenvoudige maar uiterst verzorgde publikatie, die gecompleteerd wordt door een beperkt aantal instructieve illustraties. Het boekje zal niet alleen interesse wekken bij inboorling en streekgenoot, ook menige vakantiegast, die snel georiënteerd wil zijn, zal het met plezier raadplegen. Van harte aanbevolen dus.

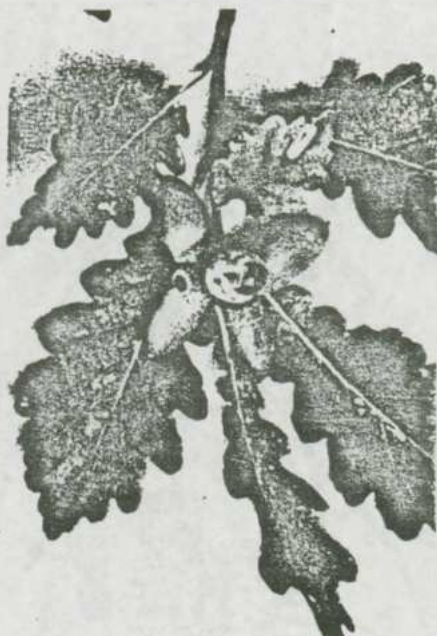
G.L.B.Broekhuis.

Stichting Heemkunde
Ootmarsum: Jaartallen-
boekje Ootmarsum, 1981,
91 pag. Prijs f.8,50.

zomer-eik

winter-eik

De eik is een geslacht van boom en struikgewassen uit de familie der napjesdragenden (Fagaceae) bestaande uit zo'n 200 soorten. In ons land zijn twee inheemse soorten, de zomereik (*Quercus Robur*) en de wintereik (*Wuercus Peraea Sessiliflora*).

De wintereik bloeit iets later dan de zomereik. De bloemen verschijnen tegelijkertijd met de bladeren. De mannelijke bloemen zijn voorzien van zes tot acht bloemblaadjes en zes à tien meeldraden. Ze zijn verenigd tot hangende smalle katjes. De vrouwelijke bloemen staan afzonderlijk of zijn verenigd tot aartjes of hoofdjes. Elke vrouwelijke bloem is omgeven door een beschubd of zacht stekelig bekertje, dat later bij het rijpen van de vrucht uitgroeit tot een houtachtig napje.

De zomereik is in ons land veel talrijker dan de wintereik. Hij kan zeer oud worden. Soms wel 800 jaar en nog ouder. Het blad is ongesteeld en de eikels groeien aan de lange stelen.

De wintereik is te kennen aan zijn duidelijke gesteelde bladeren met wigvormige voet. De bladeren zijn symetrisch gelobd. Ze zijn van boven glanzend groen en van onderen met sterharen. De vruchten staan van drie tot zeven bijeen, zittend of aan een zeer korte steel. Hierdoor is deze soort gemakkelijk te onderscheiden van de zomereik.

De wintereik geeft voorkeur aan goede grond. Hij levert constructiehout en uit het schors wordt tannine (looistof) getrokken. De wintereik heeft een regelmatige bladkroon. Zijn vruchten zijn doorgaans iets kleiner en niet gestreept. Ook deze soort kan zeer oud worden.

De namen wintereik en zomereik zouden er op doelen, dat de eerste zijn bladeren in het najaar langer houdt dan de andere. Dit schijnt echter niet zo te zijn.

Beide soorten behouden dikwijls hun bladeren tot aan het voorjaar.

Het blad van de eik is zeer merkwaardig gevormd en

gemakkelijk te herkennen. De bladschijf is op veel plaatsen diep ingesneden en vertoond overal ronde lobben. Het is dus een echt opvallend blad. De meeste mensen zullen zich wel eens afvragen hoe het komt dat het eikeblad zo merkwaardig gevormd is en waarom het dorre blad tot aan het voorjaar aan de boom blijft.

Welnu luister naar het verhaal van het eikeblad.

Vele eeuwen geleden leefde er in deze landen een jonge ridder, die in jeugdige onbezonnenheid zijn ziel aan de duivel had verkocht in ruil voor veel geld, goederen en geluk. Twintig jaar lang zou hij ongestoord zijn dolle leven kunnen leiden, maar -zo was hij met de duivel overeengekomen- als in de herfst van het twintigste jaar het laatste blad van de bomen zou zijn gevallen, zou de duivel komen en zijn ziel meevoeren naar de schrikkelijke oorden van het helse vuur.

Hadden twintig jaren hem eens een eeuwigheid geschenen, nu begon hij de dagen te tellen, en..... het waren er slechts nog weinige!

Vertwijfeling en wanhoop maakten zich van hem meester. Wat moest hij beginnen?

En toen de herfststormen de takken ruw ontbladerden, herinnerde hij zich eensklaps moederlijke woorden uit zijn kinderjaren. Deze brachten hem ertoe naar de kleine boskapel, dicht bij zijn groots kasteel, te gaan. Daar wierp hij zich ter aarde en bad vurig en onafgebroken voor het behoud van zijn ziel.

Buiten meende hij in de stormwind de schaterlach van de duivel te horen en hartstochtelijk bad hij...

En de Lieve Vrouwe verhoorde zijn smeekbede en aanvaardde zijn berouw over het boze verleden: Niet alle bladeren zouden van de bomen verdwijnen, er zouden er blijven, de gehele winter door, tot de nieuwe lente nieuw blad zou brengen. Zo zou aan de duivelse voorwaarde nimmer worden voldaan.

Gerustgesteld en getroost keerde de ridder naar zijn slot terug. Rondom het kasteel speelde de duivel zijn kwaadaardig spel.....

Zwaar sloegen stortbuiën neer; hevig teisterden stormwinden de landen; hagelstenen beukten meedogen-

loos de geplaagde streken.

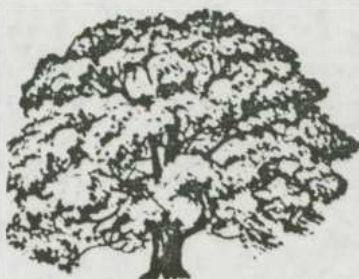
Maar..... o wonder, de eik behield zijn blad; het dorde weliswaar, doch de gaafrandige bladeren bleven aan de takken.

In blinde woede greep de duivel de eik aan, machteloos tegenover die heilige kracht poogde hij de bladeren af te rukken. Doch het enige wat hij bereikte was, dat het blad de diepe sporen vertoonde van zijn grijpende vingers.

En dat kun je tot op heden waarnemen. Bekijk het eikeblad maar eens goed en probeer maar, hoe je vingers al grijpende juist in de lobben passen.

Zie je, zo verklaarde men in vroegere tijden de vorm van het eikeblad en het typische verschijnsel dat de eik zijn bladeren behoud, terwijl de meeste andere bomen 's winters kaal zijn.

W.A.J.Nijhuis.

Zomereik

De bomen, die ons zagen komen,
de bomen, die ons zagen gaan,
de bomen zullen van ons dromen,
als wij allang zijn heengegaan.

(C.R.A.van Stolk)

Eeuwenoude waterput ontdekt onder Markt

Oldenzaal - Bij de aanleg van het stadserf op de Markt heeft men gistermiddag een bijzonder interessante ontdekking gedaan. Tijdens graafwerkzaamheden aan de kant van de Bisschopstraat stuitte men op een houten waterput enkele meters onder de oppervlakte. Volgens conservator J. Molkenboer van het historisch museum het Paltshuis, die het geval heeft bekeken, is deze tamelijk diepe put in ieder geval ouder dan honderd jaar.

„'t Is een zeer interessante vondst. In Oldenzaal heeft 't vroeger gewemeld van de waterputten. In de regel waren die putten echier van Bentheimer steen of baksteen, meestal met een ronde vorm. Maar deze was van hout en vierkant, met op elke hoek een paal...”, vertelt Molken-

boer. De put bleek nog in een uitstekende staat te verkeren, wat volgens de conservator te danken is aan het feit, dat er in al die jaren geen zuurstof kon bijkomen.

Waarom deze put in het verre verleden heeft gediend, kan Molkenboer niet met zekerheid zeggen. Wel weet hij te vertellen, dat op foto's van de Markt uit 1880 enkele stadspompen staan. Het is dus mogelijk, dat op de plek waar gisteren de put is aangetroffen, in vroegere tijden zo'n pomp was gesitueerd.

De ontdekking van de oude put was overigens puur toeval. Want juist op die plek zal een boompje worden geplant. Toen men bij het graven hier een put ontwaarde, besloot men eerst om conservator Molkenboer te waarschuwen. Inmiddels heeft men het gat alweer volgestort.

uit: Twentsche Courant 23 dec. 1980

De detailhandel in geschiedenisstukjes zorgt ervoor dat de oneindig lijkende legpuzzel van hetgeen achter ons ligt wordt ingevuld; traag en geleidelijk aan vaak; een enkele keer heeft het veel weg van een voorjaarsuitverkoop. Maar die komen niet voor met dezelfde regelmaat, zoals wij die in de handel kennen.

Neen, het kost speuren, studeren, lezen veel lezen vaak, ook de kleine berichtjes, de onbelangrijk lijkende regeltjes.

Zo las ik in de Twentsche Courant van 23 december 1980 een artikel over een waterput in Oldenzaal. Onder de titel "Eeuwenoude waterput ontdekt onder Markt" wordt daarin mededeling gedaan van het feit dat tijdens werkzaamheden op de Markt een bijzonder interessante ontdekking is gedaan. Tijdens graafwerkzaamheden is men daar gestuit op een houten waterput. Volgens conservator J. Molkenboer Sr. van het Palthehuis is de tamelijk diepe put in ieder geval ouder dan honderd jaar. De put was vierkant, op elke hoek voorzien van een paal en verkeerde nog in uitstekende staat. Foto's uit 1880 van de Markt te Oldenzaal tonen daar enkele stadspompen.

Toen ik dat las, ging bij mij een lichtje branden. Want wat was 't geval? Een poosje geleden trof ik bij mijn speurtochten in het gemeentearchief van Denekamp een in dit verband toch wel interessant gegeven aan.

Het was begin 1911 toen er klachten ontstonden over de slechte toestand van de pomp, welke voor de kerk precies tegenover het toenmalige gemeentehuis stond. Daar het een openbare pomp was, welke onder meer diende voor de brandbestrijding, was het dan ook een min of meer logisch gevolg dat de gemeente hiervan ook op de hoogte kwam.

Na afloop van de op 26 april 1911 gehouden vergaderingen togen burg. Hoogklimmer en weth. Kristen

naar de plaats waar de pomp stond om eens van nabij te bekijken, wat er nu eigenlijk precies met de pomp aan de hand was. Je zou zeggen: moest dat zo, dat hadden ze toch ook al wel eerder kunnen zien, haast vanuit hun raam. Ja, tegenwoordig wel, als zoiets naast de deur gebeurt. Maar toen behoorden deze gemeentebestuurders tot de zogenaamde notabelen van het dorp. En die gingen niet zomaar eventjes bekijken hoe het met de pomp was. Daar had men de veldwachter wel voor. Deze had daar dan ook al polshoogte genomen en de burgemeester de ernst van de zaak voorgehouden.

Dat was dan ook eigenlijk de aanleiding voor het college van burgemeester en wethouders om in vol ornaat zelf eens te gaan kijken, welke oplossing de beste was.

Het bleek dat de pomp hoognodig aan herstel toe was. Tevens zou het aan te bevelen zijn, dat de pomp enigszins verplaatst werd. Onderwijl merkte de burgemeester op van wethouder Hommels van Oldenzaal vernomen te hebben, dat de daar buiten gebruik gestelde pompen voor weinig geld te koop zouden zijn. Dit was een plezierige bijzonderheid. Afgesproken werd dat smid Olde Dubbelink een onderzoek zou instellen naar de toestand van de Oldenzaalse pompen. Tevens zou dan geïnformeerd worden naar de prijs.

In Oldenzaal waren deze pompen buiten gebruik gekomen, omdat men daar waterleiding had aangelegd. Het waren kwalitatief nog goede pompen; ze waren van ijzer, en konden dus ook nog wel tegen een stootje.

De bevindingen van Olde Dubbelink, welke in het bijzijn van het raadslid Oude Elferink waren opgedaan, bleken zeer gunstig, terwijl de prijs ook niet als onbillijk voorkwam, namelijk f.15,-- per stuk; en als er drie tegelijk werden gekocht hoefde men er in totaal zelfs niet meer dan f.40,-- voor te betalen. De pompen moesten nog wel een kleine reparatie ondergaan. Maar dat zou Olde Dubbelink wel klaren.

Tijdens de raadsvergadering van 5 september van dat jaar werd een en ander aan de orde gesteld.

Burgemeester en wethouders waren van oordeel, dat drie pompen heel goed plaatsbaar waren. Een zou er dan geplaatst kunnen worden tegenover het gemeentehuis, de tweede zou een plaats kunnen krijgen bij de brandput op de Brink, terwijl voor de derde ook nog wel een plaats te vinden was hetzij bij het derde brandgat of bij een der scholen, waarbij de gedachten dan uitgingen naar de school in Breklenkamp. Hier beschikte men in het geheel niet over een pomp.

Na enige gedachtenwisseling was de raad unaniem van mening dat tot aanschaf en plaatsing moest worden overgegaan.

Voor de drie pompen is uiteindelijk maar f.35,-- betaald. Er zal dus nog wel onderhandeld zijn over de eerder genoemde prijs van f.40,--.

Zoals afgesproken werd een pomp geplaatst in Breklenkamp. Hier was dus nog geen pomp; er was daar zelfs geen put. De kinderen waren er geheel verstoken van water. Op 2 november 1911 werd bij de school daar door koperslager J.H.J.Snoeijs uit Denekamp een negen meter diepe nortonput gegraven. Een dergelijke put bestond uit nortonbuizen, welke in de grond werden geheid, tot men op water stootte.

Vier man heeft daar voor totaal f.3,60 een hele dag aan gewerkt. Verder was hierbij aan materiaal nodig: twee meter filter à f.6,-- en zeven meter pijp à f.3,--.

Snoeijs had ook opdracht gekregen de pomp tegenover het gemeentehuis te plaatsen. Dat vond plaats in december 1911.

De rekening die hij de gemeente zond voor de verrichte werkzaamheden ziet er als volgt uit. "Een ijzeren pomp bij het gemeentehuis geplaatst f.1,00; arbeid met afbreken van oude pomp, opgraven van oude leiding en weer leggen f.1,80; 1½ m looden pijp à f.1,80 is f.2,70; tin f.0,25; 1 looden flens f.0,60; leerverpakking f.0,25; 1 complete zuiger en leer f.1,80; 1 hart compleet met klep f.0,75. Totaal beliep de rekening f.9,15.

De pomp was geplaatst op een stenen onderstuk. Dit was daar gemetseld door mr.metselaar Ottenhof te Denekamp. Hij had hiervoor elf uur arbeidsloon berekend. Het uurloon lag toen op f.0,20.

Daarnaast was aan portlandcement en scherpzand f.2,50 nodig en moest er voor 200 stenen nog eens f.3,-- betaald worden.

Op het stenen onderstuk moest vervolgens nog een ijzeren plaat gemonteerd worden. Dit werk werd uitgevoerd door Smid Olde Dubbelink, die voor f.3,-- de pomp tevens gerepareerd had. Voor de één vierkante meter grote plaat berekende Olde Dubbelink f.5,40.

Op deze wijze kreeg Denekamp dus twee "nieuwe" dorpspompen afkomstig uit de stad.

Zo werden stadspompen dus dorpspompen.

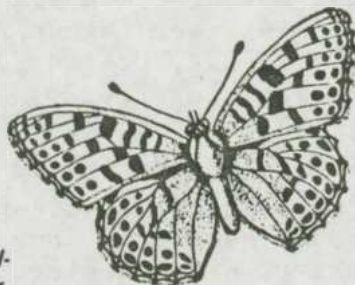
Onlangs kwam ik via ons lid Jos Wintels in het bezit van een foto waarop de pomp bij de kerk nog duidelijk zichtbaar was.

De foto kon helaas niet meer opgenomen worden in dit Onderschoer.

Van de pomp op de Brink zijn mij geen afbeeldingen bekend, ondanks enige navraag.

Mochten er onder de lezers mensen zijn die wel een foto hebben van deze pomp, dan houd ik mij van harte aanbevolen. Ook een -eventueel zelfgemaakte- tekening is welkom.

H.Boink.

Kleine parelmoervlinder

Luk meer vreendelikheid ôp disse eard,
O, dat was miej heel wat waard.....
Wunschet de means toch nen goodn dag
met as 't kan nen knik en nen lach.

Och leu, as 't efkes aandars kan,
loopt dan nich zô stoer verdan...
Nemt oe dat vandaag noe ees veur
Iej sliett d'r toch gin spierke deur.

Gun alle leu ees nen goodn mûdrgn,
al zit iej zölf met'n kop vól zôdrgn.
As iedereen ziene stoerheid oaverwun
kwam d'r veur meer leu ne woarme Zun.

E.Bos-Hermelink.

Van Lattrop naar Breklenkamp, vrijwel parallel lopend met de rijksgrens, loopt de weg Kommiezen-dijk, gedeeltelijk straatweg voor het overige een vrijwel goed begaanbare zandweg. Een van de weinige in de gemeente Denekamp. Deze mag er daarom dan ook wel blijven. Als een soort herinnering aan toen, toen er nog slechts zandwegen waren, vaak weliswaar slecht begaanbaar.

Dat gold eens ook voor de Kommiezendijk. Een naam die historisch verantwoord is, en eigenlijk ruim 150 jaar bestaat.

Over de aanleg van deze weg wil ik u thans het een en ander vertellen.

De Kommiezendijk kwam oorspronkelijk rechtstreeks uit op de Frensdorferweg. Tegenwoordig komt deze uit op de Breemorsweg, welke weg vervolgens aansluit op de Frensdorferweg.

De Kommiezendijk kwam in de jaren 1827 tot 1830 tot stand. Uit het woord "dijk" kan men al wel afleiden, dat het een weg was, welke door laaggelegen gebieden liep en zodoende op verschillende plaatsen opgehoogd moest worden. Op oude kadastrale-kaarten ziet men de Kommiezendijk aangeduid als "weg van het Kommiezenhuis naar Neuenhaus". Dit Kommiezenhuis stond aan de Frensdorferweg, waar de Kommiezendijk op uitkwam. Als veldnaam is deze plaats nog bekend als " 't Kommiezenhöfke" maar nog beter is deze plaats herkenbaar aan de gedenksteen die men hier geplaatst heeft en welke aanduidt dat hier het geboortehuis stond van de bekende kunstschilder Johan Barthold Jongkind.

Over deze Jongkind wil ik u eerst nog iets vertellen. Johan Barthold Jongkind werd op 3 juni 1819 geboren. Zijn vader was daar grenskommies. Reeds enige maanden na de geboorte van Johan Barthold, werd vader Jongkind overgeplaatst naar Vlaardingen, alwaar het gezin zich toen vestigde.

Ongeveer op de plaats waar nu de gedenksteen ligt, welke rond 1970 daar ter ere van Jongkind is ge-

plaatst, heeft het geboortehuis van Jongkind gestaan. Johan Barthold Jongkind is een over de hele wereld bekend geworden schilder. Hij wordt wel aangeduid als de voorloper van de Franse impressionisten. Het was een stoer-gebouwde, lange, slanke blonde man, met lichtblauwe ogen.

In het hospitaal van Sait Egrive, in de buurt van Grenoble, is hij op 9 februari 1891 overleden. Zijn laatste rustplaats vond hij, daar waar hij gedurende de laatste twintig jaar van zijn leven samen met zijn vrouw heeft gewoond: La Côte-André. Tot zover deze onderbreking.

De in- en uitvoer van en naar Neuenhaus etc. gebeurde dus via het grenskantoor. Hiertoe gebruikte men de Kommiezendijk, die immers liep vanaf Lattrop tot aan de Duitse grens in Breklenkamp.

Nu dan weer terug naar de aanleg van deze weg. Uit de correspondentie welke burgemeester Pennink destijds hierover voerde met de gouverneur van Overijssel, kan men zich enigszins een beeld vormen over de totstandkoming van deze weg en de moeilijkheden, welke zich hierbij voordeden. Op 16 september 1827 schreef Pennink aan de gouverneur dat de nieuwe weg "afkomende vanaf het Frontier tussen Nederland en Hannover langs de zogenaamde Ulkshuizen (Breklenkamp) tot aan het Nederlandse grenskantoor in de boerschap Latdorp of Lattrop gisteren in gereedheid gekomen is en bij dit droog weer gebruikt kan worden". Sceptisch is hij echter over de toestand van de weg in wintertijd. Hij schrijft hierover: "Dat er zich twee plaatsen in de weg bevinden die in de wintertijd niet gebruikt kunnen worden voordat er op de eene plaats een klein brugje en op de andere plaats een duiker gemaakt worden". Hij verzoekt hiervoor financiële steun, omdat zowel de boerschap Breklenkamp als de gemeente Denekamp dit niet konden bekostigen.

Op grond van billijkheid verzoekt hij dat deze objecten van gouvernementswege bekostigd worden, aangezien de gemeente Denekamp al belast is met twee bruggen in Breklenkamp en Lattrop in de oude weg van Lage naar Denekamp. Behalve deze twee bruggen heeft de gemeente Denekamp nog het onderhoud van 22

bruggen en 16 duikers, waaronder twee bruggen zijn over de rivier de Dinkel, welke ruim tien meter lang zijn. Een brug ligt in de weg van Ootmarsum naar Nordhorn, de andere van Ootmarsum naar Denekamp. Dit zullen in de weg de brug in de Frensdorferweg en de brug in de Ootmarsumsestraat (de latere Penninksbrug) zijn geweest.

De winter daarop stelt de burgemeester in het gelijk van zijn verwachtingen over de deugdelijkheid van de nieuwe weg. Hij laat op 7 maart 1828 de gouverneur weten: "Nadat sedert enige dagen de dooi is ingevallen heb ik op de aanschrijving van UED- mij begeven naar de grenzen tussen Nederland en Hannover, om de nieuwe aangelegde weg vanaf de zogenaamde Ulks-huizen naar het grens-of expeditiekantoor te Lattrop in ogenschouw te nemen en heb ik bevonden bewaarheid te zijn; hetgeen ik bij mijn brief van de 16 Sept. 1827 u met betrekking tot deze weg, heb te moeten mededelen. Sedert lang bekend geweest met het terrein waardoor deze weg is aangelegd, heb ik direct het bezwaar in gezien, hetgeen thans tot mijn leedwezen plaatsheeft. Men heeft het terrein beschouwd en opgenomen in het zomerseizoen en daarbij niet in aanmerking genomen dat vrijwel het hele veld aldaar bestaat uit zwarte moerveen en drassige grond en dus in de winter vrijwel onbruikbaar is om met paard en wagen en dus niet met zware vrachten begaan kan worden. Bij mijn huidige inspectie heb ik op vele plaatsen de weg met een licht rijtuig niet overal kunnen overkomen en om de grote waterplassen heen naar de grens in de verte te moeten sukkelen om zo weer naar de weg heen te komen. De kabbelingen van het water in de grote en menige plassen aldaar zijn met een noordoosten wind te zwaar geweest dat de dijk hieraan weerstand heeft kunnen bieden".

Pennink stelt voor iemand naar Breklenkamp te sturen om eens te bekijken hoe het terrein er uitziet. Deze zal dan tot de conclusie moeten komen dat er stukken zijn van wel 200 meter lang, welke minstens twee tot drie voet moeten worden opgehoogd om niet onder water te komen te staan. Verder wijst hij erop dat de buurtschappen Lattrop en Breklenkamp deze werkzaamheden niet kunnen uitvoeren, omdat ze te omvang-

rijk zijn voor deze dunbevolkte buurtschappen en ook niet de gemeente Denekamp de kosten hiervoor dragen. De weg is in wezen ook slechts van belang voor de in- en uitvoerrechten, dus voor grenscontrole; de kosten dienden dus voor rekening van het rijk te komen. De ingezetenen hebben hiervan totaal geen voordeel, eerder nadeel, omdat men door de aanleg van deze weg brand- en mestwinningsterrein heeft verloren van bijna 20 mudde land. En dat is niet gering.

De gouverneur liet echter weten dat de burgemeester toch maar alle middelen moet trachten aan te wenden, om de weg ook in de wintermaanden begaanbaar te maken.

Enkele maanden later, op 19 juli 1828, meldt burgemeester Pennink dat hij, hoewel met moeite, door ingezetenen van de gehele gemeente Denekamp, de weg weer in orde heeft laten brengen. Gedurende verscheidene dagen is er door meer dan 500 mensen aan gewerkt, met 44 spandiensten, ten overstaan van hem en zijn zoon de vice-burgemeester, zoals Pennink zelf schrijft.

Vrijwel algemeen was het werk met tegenzin verricht. Men voelde zich hiertoe immers niet verplicht. Maar door hen voor ogen te houden dat het in het algemeen belang is, heeft men het toch volbracht. Ook zal er een aanbesteding komen voor een aan te leggen brugje en een duiker. Maar naar ingezetenen van Breklenkamp, welke goed met de situatie ter plaatse op de hoogte zijn hem verzekerden, zijn er absoluut twee duikers nodig om de weg beter begaanbaar te houden.

Aansluitend op deze brief is er een schrijven van 14 augustus 1828 waarin onder meer wordt opgemerkt "dat het mogelijk moet zijn dat bij de geldeloze tijd die hier bestaat de aannemingen minder kunnen bedragen, doch dat men er dan vooral op toe moet zien dat de te gebruiken materialen van een deugdelijke kwaliteit zijn. Ook behoort er een handwijzer te worden geplaatst bij het huis van Gerrit Jan Westerhof, of waar men bij de Ulkshuizen uit de Steeg komt, om zodoende de weg naar het expeditiekantoor aan te wijzen". Uit een latere brief blijkt dat de aannemers voor brug en duiker waren: Hermen Nijhof uit Breklenkamp en Lambertus Knoef uit Dene-

kamp.

Uit het vorenstaande blijkt wel dat de Kommiezezijdijk grotendeels gebruikt werd voor de grenspassage vanaf Lattrop naar Neuenhaus v.v. Deze in- en uitvoer geschiedde via het grenskantoor in Lattrop. Daarnaast zal dit kantoor een andere belangrijke functie hebben gehad, namelijk voor de Nederlands-Duitse grensovergang van en naar Ootmarsum en verder; naar en van Nordhorn, Lingen en verder.

Uit verschillende gegevens is dit na te gaan.

Laten we eerst de heer Pikkemaat (95 jaar) uit Lattrop aan het woord. Hij vertelde me dat hij, toen hij nog jong was, van een tante van hem, geboren in 1837, gehoord had dat het erve Kaptein (nu familie Bruggink) aan de Frensdorferweg vroeger een café geweest was. Er hing een uithangbord waarop stond: "In de Linde tapperij van J.A.Wilmes op Kaptein". Dit was dan het eerste café na de Duits-Nederlandse grens, waar men kon aanleggen.

Regelmatig waren er mensen gekomen met zogenaamde koppelpaarden - zo genoemd omdat ze in een lange rij achter elkaar, liepen, kop aan staart gebonden.

W.H.Dingeldein vermeldt hierover: "Kaptein -vroeger een herberg, wisselstation voor paarden voor reizigers van Amsterdam naar Moskou. Nu Bruggink. Heel oud huis met zware balken, nu verbouwd."

Dat dit erf vroeger een herberg is geweest blijkt ook duidelijk uit een brief welke burgemeester Pennink schreef aan de Gouverneur van Overijssel. De brief dateert van 30 september 1825.

De burgemeester rapporteert in deze brief zijn bevindingen over een inspectie ten huize van Hermen Kaptein, thans behorende aan zijn schoonzoon J. Wilmes, "excercerend tapnering". Hij constateert dat het huis niet in het minst geschikt is om er een lokaal te vestigen voor de ontvanger der directe Belastingen, in en uitgaande rechten en accijnzen, J.Zeeman. Deze verblijft thans nog bij landbouwer Jannes Bonke te Lattrop. Op zijn vraag of de ontvanger daar zijn bureau (of zitdagen) zou kunnen houden werd geantwoord: "dat men dit liever niet wilde hebben". Men kon eigenlijk niets meer afstaan dan de opkamer echter zonder de kelder die daaronder

lag.

Ook in de buurt van deze herberg was nergens een behuizing, welke als zodanig geschikt zou zijn als verblijf voor de ontvanger. Ook niet het huis van Tijsscholte te Lattrop, of het zou een lokaal achter dit huis moeten zijn, waarvan evenwel de kosten minstens 300 gulden zouden bedragen om het voor dit doel geschikt te maken. Dit huis lag overigens niet ongeschikt voor wat betreft de weg Denekamp-Lage, maar lag wel te ver weg -een half uur lopen- van de weg naar Nordhorn. Hier wordt dus bedoeld de huidige Frensdorferweg. Het is dus wel nodig dat er van gouverneurswege een klein gebouw, iets verder dan het huis van Kaptein gebouwd wordt, omdat er behalve het lokaal bij Bonke hier geen mogelijkheden zijn.

De Frensdorferweg is een vroegere postweg. Dit zien we ook in een akte, welke in 't bezit is van de familie Rerink (Bossink) uit Lattrop, en welke gedateerd is op mei 1811. In deze akte staat de aankoop beschreven van het erve Bossink door Jan Bossink uit bezittingen van wijlen mevrouw Douariere Gravin van Heiden-Hompesch. Uitgezonderd van verkoop wordt: "het recht van vissen in de Postkuile". Naar wordt verteld zo genoemd, omdat hier eens de postkoets was ingereden. Op een oude kaart staat de hierbij gelegen brug over de Dinkel ook aangegeven als Postkoelenbrug. Later is de Dinkel hier recht getrokken, maar een gedeelte van de vroegere loop is nu nog waar te nemen.

In het 4-delige boekwerk Singraven van prof. Dr. Karl Dohmann en W.H. Dingeldein zien we in het hoofdstuk dat handelt over het geslacht De Thouars ook nog enkele gegevens met betrekking tot het Latropper grenskantoor: "Bij K.B. van 10 november 1836 werd G.O.A. Bellinkhave de Thouars, thans kommies te voet 3e klasse bij het vak van de Belastingen in Overijssel, benoemd tot ontvanger der in- en uitgaande regten aan het grenskantoor Latdorp (Lattrop) in de gemeente Denekamp en wel met ingang van 31 december 1836. Dit vóór 1858 opgeheven grenskantoor lag niet ver van het huis Noord Deurningen of het Gravenhuis en daarom zal de nieuwe ontvanger bij de rentmeester van de graaf van Rechteren op dit huis kamers hebben

gehuurd".

In de sfeer van dit verhaal mag eigenlijk iets over het smokkelen niet ontbreken.

En wat biedt dan meer houvast als een door de kommiezen zelf opgemaakt relaas hierover in de vorm van een proces-verbaal.

Om u even 150 jaar in de tijd mee terug te nemen heb ik gemeend de oorspronkelijke tekst te moeten handhaven.

"proces-verbaal

In den jare 1831 den 27sten October ter Rekwisitie van den heer minister van Financieën der Directe Belastingen in en uitgaande Rechten en Accijnsen waarvan de bureaus gevestigd zijn binnen 's-Gravenhage ten vervolging en voortzetting van den heer Gouverneur der Provincie van Overijssel, welke domicilie kiest ten kantore van den Arrondissements-Inspecteur te Almelo.

Verklaren wij: Pieter Velthuis en Gerrit van Oostmersen, commiesen te voet van de derde classe gestationeerd te Ootmarsum, voorzien van onze aanstelling en op den Eed door ons aan den lande gedaan.

Dat wij ons in den namiddag van den 25 sten October 1831 bevonden op surveillantie in den buurtschap Brekkelenkamp gelegen in het ambt van Denekamp terrein bij art.177 omschreven van waar wij besurvelleerden de wegen komende van het vreemd plaatsje Nordhorn, alwaar het dien dag markt was.

Dat wij circa zes uur des savonds invoer van een koebeest ontdekten waarvan wij de overgang uit vreemd grondgebied in dat van Neerlandsch Rijk gadesloegen. De persoon die de invoer bemerkte werd alras onze aannadering bekend waarop hij het meergenoemde koebeest los liet en zich op de vlucht begaf.

Op de plaats komende, bevonden wij een koebeest verlaten door eigenaar en buiten den Heeren-Boer. Zo hebben wij ingevolge de Wet het meergenoemde koebeest in beslag genomen en opgebracht ten kantore van den Rijks Ontvanger te Ootmarsum, waarna wij ten overstaan van den Heer Ontvanger bevonden te

zijn een zwartbont koebeest, getaxeerd op tien guldens waarde.

En vermits deze wederstrijdig is aan Art.38 der wet zo zijn de onbekende fraudeurs vallende in de penaltiteiten bepaald bij Art. 205.

Van welke een en ander wij het tegenswoordig proces-verbaal hebben opgemaakt op data als in het hoofd dezes staat vermeld des voormiddags elf uren.

P.Velthuis, G.V.Oostmersen.

De Rijksontvanger te Ootmarsum verklaard dat het bedoelde koebeest ten zijne kantore des Savonds half tien uur door bovengemelde Ambtenaar is opgebracht, de ontvanger.....

De Burgemeester van Ootmarsum verklaard dat de ambtenaren in dit procesverbaal vermeld het zelve met Eede hebben bevestigd,

de Burgemeester voornoemd

J.W.Essink."

Aan de hand van een kadasterkaart uit 1842 van dit gebied, zien we benamingen van wegen die nu niet meer bestaan. Ook is hieruit enigszins af te leiden, waarvoor deze wegen gebruikt werden. Een gedeelte van de Brekkelerveldweg bijvoorbeeld staat genoteerd als "Brekkelerkamper Plaggenweg". De huidige Bergvennenweg heette "Lattroppe brandweg".

Op deze kaart staat ook nog een weg vermeld als "weg van Breklenkamp naar klooster Frenswegen".

Tot slot nog een ietwat komisch voorval, wat zich hier voordeed omstreeks 1932 en dat ik u niet wil onthouden.

Aan de Frensdorferweg was in de zogenaamde "Wolfskoel" een klandestiene jeneverstokerij gehuisvest. Op een vreemde en ook wel enigszins lachwekkende manier kwam de zaak aan het daglicht. En wel door toedoen van een koe, welke was losgebroken en prompt op haar ontdekkingstocht door de camoefflagebedekking van de jeneverstokerij zakte.

De zaak kreeg landelijke bekendheid, want er werd zelfs een liedje over gemaakt, dat men via de radio kon horen. Het werd voorgedragen door de K.R.O melodisten o.l.v. Piet Lustenhouwer met refreinzing van Albert Klein. Enkele fragmenten van dit lied zijn nu nog bekend bij oudere mensen uit Lattrop. Zoals: "Ergens op de Lattropper hei,
Vond een koe een geheime distilleerderij,
De koe die kreeg verheugensblij
Een baantje als kommies erbij."

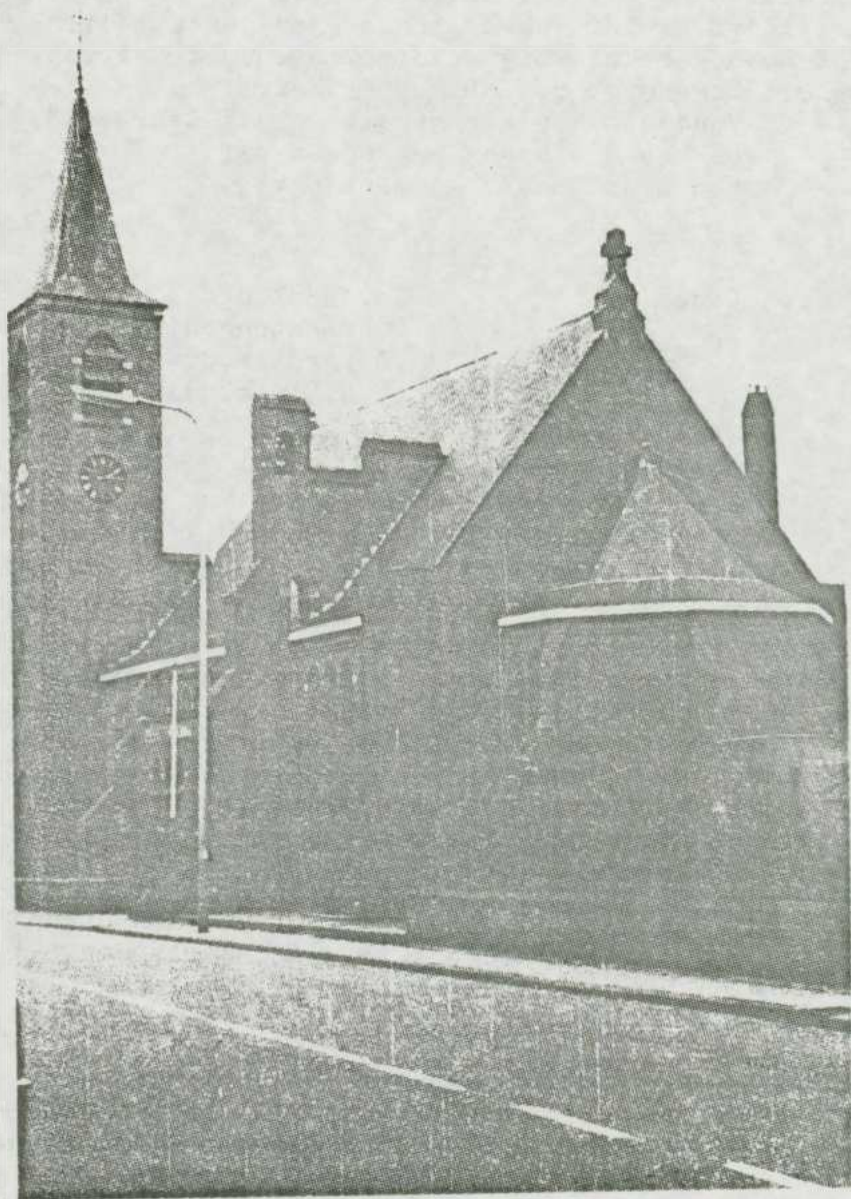
J.A.den Ouden.

Geraadpleegd:
.Gemeentearchief Denekamp
.Singraven, dr.K.Döhmman/
W.H.Dingeldein.

As't keend mer east kan staon
Koomp't to-vēdan an't gaon.

As't beukske van oons leavn
Helemaol is vol e-schreavn
Koomp nao't ende nog 'n endje
Dat e-drukt steet op 'n prentje.

Wel gēn gekheed kent
kent ok gēn wiesheed.

r.k. kerk te Tilligte

Voordat Tilligte in 1892 een zelfstandige kerkelijke parochie werd was het al ruim een halve eeuw een kerkje rijk. Tot dan behoorde de boerschap Tilligte onder het kerspel (parochie) Ootmarsum. Al omstreeks 1330 is er sprake van een "communitas", dat wil zoveel zeggen als een zelfstandige leefgemeenschap. Dat Tilligte kerkelijk onder Ootmarsum behoorde blijkt ook uit het volgende.

Op 25 augustus 1425 "des Gudesdaghes na sunte Barthelomeusdach" schenkt Gherd van den Hove te Tilligte, met toestemming van Gherd Lubberting en Ludiken ten Bumghaerden, aan de kerk te Ootmarsum een stuk land genaamd het "kerckberghes stucke". Dit heeft hij gedaan ten behoeve van de verbouw van de kerk. De kerkelijke relatie van Tilligte met Ootmarsum wordt ook merkbaar in de aanduiding "Tilligter Kerkweg", welke in een akte van 15 februari 1397 wordt genoemd.

Het zou nog tot 1830 duren eer Tilligte over een eigen waardig kerkgebouwtje zou komen te beschikken. Wel al kerkte men in Tilligte in een schuur op het erf Scholte Varwick, noodgedwongen weliswaar. Want wat was het geval? In de winterperiode kwam het gedurende lange tijd voor dat Tilligte als gevolg van overstroming van de Dinkel vrijwel afgesloten werd van Ootmarsum, waardoor de kerkgang sterk werd bemoeilijkt.

Een andere reden om te komen tot een eigen kerkje was dat de (kerk)schuur bij Scholte Varwick in slechte staat verkeerde en daarom afgebroken zou worden.

Om deze redenen hadden de pastoor van Ootmarsum en de Boerrichter van Tilligte een verzoek gedaan bij de Gouverneur van de Provincie Overijssel om toestemming tot het bouwen van een kerk, alsmede om een financiële bijdrage. Dit was namelijk mogelijk. Maar men mocht, ondanks dat er godsdienstvrijheid was, niet zo maar een kerk stichten. Daarvoor was toestemming nodig van de Koning.

In hun verzoekschriften gaan pastoor en boerrichter

in op de grote afstand van Tilligte ten opzichte van Ootmarsum en Denekamp. Eveneens betoogt men over de uiterst ongeschikte lokaliteit die tot dan toe werd gebruikt voor kerkvieringen.

De Gouverneur van Overijssel stelde dit verzoek voor advies in handen van burgemeester Pennink van Denekamp, waaronder Tilligte bestuurlijk behoorde.

Pennink schreef op 21 april 1828 de Gouverneur dat hij zich volledig kon stellen achter de reden vermeld in het verzoekschrift. Hij had al meermalen gesproken met de ingezetenen van Tilligte om te komen tot een betere ruimte voor godsdienstviering.

Het bleek echter steeds dat de Tilligternaren de financiële consequenties niet konden aanvaarden. En als we het markeboek er op nalezen, wordt ons daar de werkelijkheid ervan duidelijk.

De marke Tilligte zat namelijk al geruime tijd met schulden, waarmee toen trouwens vele marken te kampen hadden. Daarbij kwam dus nu nog, zoals hiervoor al gemeld, "dat het huis op het Erve Scholte Varwijk alwaar de godsdienst aldaar van tijden heen en nog verricht wordt staat afgebroken te worden en dus daardoor de godsdienstoefening aldaar moet ophouden tot groot ongerief voor oude en zwakke menschen die geen verren afstand kunnen afleggen".

Daarom ondersteunt burgemeester Pennink het verzoek en voegt daaraan toe "dezelve een ruime bijdrage te verlenen, teneinde zij een lokaal mogen kunnen daarstellen om de godsdienst op een pligtmatige en meer vereerende wijze uit te oefenen als zij tot nog aldaar hebben kunnen doen".

De Gouverneur van de provincie Overijssel zendt het verzoekschrift later door naar de Koning. Op 19 mei 1828 heeft de minister van Binnenlandse Zaken hierover nog meer vragen te stellen aan de Gouverneur, welke deze op zijn beurt op 24 mei 1828 voorlegt aan de burgemeester van Denekamp.

Op 5 Juni daaropvolgende gaat Pennink uitvoerig in op de al eerder door hem en anderen aangevoerde redenen. Zo schrijft hij om te weerleggen dat het niet mogelijk is Tilligte met een andere parochie samen te voegen, zoals de minister had geopperd, onder meer "dat de ligging van deze Boerschap zodanig ge-

steld is, dat bij overstromingen van de Dinkel aan de eene zijde en van de Volter Beek en hare uitwateringen aan de andere zijde -dezelve in de winter-tijd soms zodanig inunderen dat men niet anders als te paard of door boerewagens, naar en uit dezelve kan komen- hetwelk de noodzakelijkheid veroorzaakt, dat aldaar een localiteit tot uitoefening van de Godsdienst aanwezig moet zijn".

Hij wijst er in dit verband op dat er vele bejaarde mensen zijn en mensen die geen paard bezitten, en welke dan ook moeilijk of in het geheel niet te kerke kunnen gaan. Verder stelt hij via de Gouverneur de minister ervan in kennis "dat de kosten tot den opbouw van een daartoe geschikte kapel of kleine kerk door de hoofden van de R.Kath. ingezetenen aldaar, begroot is op eene som van f.5000,--, waartoe zij een duizend en vijfhonderd beloven bij te dragen!" Bovendien heeft hij de raad van Denekamp verzocht daartoe ook een bijdrage beschikbaar te stellen. Doch tot zijn leedwezen heeft hij moeten constateren dat dit niet bevorderlijk voor de openbare kas was. De leden van de raad excuseerden zich onder meer "wegens den geringen toestand der ingezetenen de schaarsheid van het geld en de lage prijzen van de producten."

Daarom dringt Pennink er ook bij de provincie op aan een bijdrage te verlenen "en ook te dien opzicht het gedaan verzoek aan Z.M.gracieus te appuieren".

Het zou echter al met al nog ruim een half jaar duren voor er uitsluitel kwam. Bij Koninklijk Besluit van 26 maart 1829 werd ingestemd met het verzoek; de bijdrage uit 's Rijks kas werd bepaald op f.2500,--.

Nu kon men dan uiteindelijk beginnen met de bouw. Het werd een gebouwtje van het type "waterstaatskerk". Overal in het land zijn deze kerken gebouwd. De aanduiding is ontleend aan het feit dat de gebouwen zijn ontworpen door het ministerie van Waterstaat. Van vele kerken is de tekening e.d. bewaard gebleven in het Rijksarchief. Van de Tilligter kerk echter niet. Ook niet van de in 1819 in Lattrop gestichte waterstaatskerk.

Ook ben ik niet in het bezit van een afbeelding van het Tilligter kerkje. Het moet gestaan hebben op de

plaats waar de huidige in 1916 gebouwde kerk staat. Een interessant artikel over Waterstaatskerken staat overigens te lezen in het Jaarboek Twente 1973 (pagina 86)

Bij de bouw van de Tilligter Kerk was in 1829 door het Provinciaal Gouvernement als opzichter op een dagelijks tractement van f.1,50 aangesteld H.J. Pennink. (Deze is in 1831 1e Luitenant bij de mobiele Overijsselse Schutterij).

In 1830 zal de kerk vermoedelijk gereed zijn gekomen. Of zij in dat jaar al in gebruik is genomen kan ik niet achterhalen. Want in 1831 vragen de Kerkmannen van de R.K.Kerk te Tilligte aan de Koning (pas) om uitbetaling van het toegekende subsidie. Voordat tot uitbetaling van het bedrag wordt overgegaan, wenst de Koning echter eerst te weten hoe de Kerkmannen in de overige financiering van de bouw van de kerk hebben voorzien.

Via de Gouverneur van Overijssel bereikt dit verzoek in 1831 de gemeente Denekamp, waar sinds kort Mr. J.Th.Roessing Udink als burgemeester zat.

Op 30 april van dat jaar schrijft Roessing Udink de Gouverneur dat de Kerkmannen van Tilligte hem te kennen hadden gegeven, dat zij de ontbrekende kosten van aanbesteding, welke bijna f.3200,-- had belopen, hadden gevonden uit een vrijwillige inschrijving onder de ingezetenen van de marke Tilligte.

Al voor dat met de bouw van de kerk kon worden begonnen hadden de Boerrichters van Tilligte in november 1828 verzocht om daar een kerkhof te mogen aanleggen. Ze hadden waarschijnlijk al wel enig vertrouwen in een positieve reactie op hun eerder gedaan verzoek tot kerkstichting.

Tot dan toe moest men voor het begraven van de lijken steeds naar Ootmarsum. In Ootmarsum is de ruimte op het kerkhof beperkt. Ook al om die reden is men gedwongen uit te zien naar uitbreiding aldaar of een eigen begraafplaats in Tilligte.

Dit laatste heeft natuurlijk hun voorkeur.

Nog voordat met de bouw van de kerk kon worden begonnen heeft de eerste begraafing in Tilligte al plaatsgevonden.

Al ruim 150 jaar heeft Tilligte dus een eigen kerkgebouw. Een tijdsperiode welke wel even het met name

vermelden waard is, dunkt me.

Het huidige kerkgebouw in Tilligte is in 1916 gebouwd onder architectuur van A.J.Kropholler. Een paar jaar geleden is het gebouw door vrijwilligers helemaal opnieuw in de verf gezet en opgeknapt. Vermeldenswaard is dat dit gebouw op vrijwel dezelfde plaats staat als het oude kerkje; in de toren bevindt zich een klokje dat nog afkomstig is uit de Stiftskerk van Weerselo. De klok is voorzien van een Gotisch randschrift "Sancta Maria + Wolter Schonenborch ghoet mi MVCXXVII +".

Op deze toren staat in een steen gehouwen de inscriptie "Ziet ik ben met u".

H.Boink.

geraadpleegd: gemeentearchief Denekamp.

Een boom planten is een blijk
van vertrouwen in de aarde
Een daad van hoop op de toekomst
Een handeling van naastenliefde jegens de
toekomstige geslachten
die van zijn vruchten
zullen genieten,
wanneer wij er niet meer zijn.

Louis Mercier

(1740-1814)

Wat biedt het lidmaatschap

Allereerst een gratis abonnement op ons vier keer per jaar verschijnend contactorgaan 't Onderschoer.

In het voor- en najaar een lezing of iets dergelijks. Deze bijeenkomsten vinden wisselend plaats in het dorp Denekamp en in de buurtschappen/kerkdorpen.

Verder een of twee keer per jaar een excursie.

De leden kunnen gratis boeken lenen uit de bibliotheek. Een catalogus wordt toegezonden.

Voorts bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen. Op verzoek wordt u graag nadere informatie toegezonden.

De contributie bedraagt voor 1981 minimaal f.12,50 voor leden woonachtig in de gemeente Denekamp; voor overige leden f.18,50.

Hierbij meld ik mij aan als lid van Heemkunde Denekamp.

O graag ontvang ik nadere informatie over deelname aan de activiteiten van de werkgroepen.

Ik wacht met betaling tot ik een accept-girokaart ontvang.

Naam :

Volledig adres :

.....

datum:

handtekening:

BESCHERMDE PLANTEN

Sinds 1973 zijn bepaalde planten in Nederland officieel als beschermd aangeduid in het Besluit Beschermde Inheemse Plantesoorten. Alle op deze lijst voorkomende planten staan hierna vermeld.

Daslook, Wolverlei, Zwanebloem, Klokje (alle soorten), Spaanse ruiter, Herfsttijloos, Zwolse anjer, Wilde kaardebol, Zonnedauw (alle soorten), Mperaswespenorchis, Blauwe zeedistel, Kievitsbloem, Gentiaan (alle soorten), Grote muggenorchis, Jeneverbes, Aardaker, Zomerklokje, Waterdrieblad, Beenbreek, Vleeskleurige orchis, Gevlekte orchis, Breedbladige orchis, Harlekijn, Rietorchis, Wilde marjolein, Knikkende vogelmelk, Gewone vogelmelk, Koningsvaren, Parnassia, Welriekende nachtorchis, Sleutelbloem (alle soorten), Veldsalie, Langbladige ereprijs, Maagdenpalm en Zinkviooltje.

Voorlopig zal er elk kwartaal één van deze planten afgebeeld en beschreven worden op de binnenkant van de omslagpagina hiernaast. Afbeelding en beschrijving overgenomen uit het Jaarboek Twente 1965.

Briefkaart

Voldoende
frankeren

Aan: Heemkunde Denekamp

Diepengoor 16

D e n e k a m p

Klokjesgentiaan - *Gentiana pneumonanthe* L. - De hemelsblauwe bloemen kunnen we van eind juni tot september aantreffen; wordt 20-30 cm hoog. We vinden ze op vochtige heiden en hoogvenen. De in de geneeskunde gebruikte is een andere soort (*Gentiana lutea*).

